

BIBLIOTECA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

**Proiectul editorial „MOLDAVICA”
Seria „PLASTICIENII MOLDOVEI”**

LUDMILA TOMA

Biobibliografie

Chișinău • 2019

CZU 016:[75/76.072.3+929(478)]

L 89

**Proiectul editorial „Moldavica”
Seria „Plasticienii Moldovei”**

Director general: **Elena Pintilei**

Alcătuitor: **Svetlana Miron**

Coperta: **Anghelina Maslikova**

Redactor: **Raisa Plăieșu**

Paginare computerizată: **Diana Odobescu**

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Ludmila Toma : Biobibliografie / Bibl. Naț. a Rep. Moldova, Proiectul editorial „Moldavica” ; alcăt.: Svetlana Miron ; dir. gen.: Elena Pintilei. – Chișinău : BNRM, 2019 (Tipogr. „Primex-Com”). – 152 p. – (Seria „Plasticienii Moldovei”, ISBN 978-9975-4493-6-6).

Text : lb. rom., rusă. – 50 ex.

ISBN 978-9975-3361-8-5.

016:[75/76.072.3+929(478)]

L 89

ARGUMENT

Biobibliografia de față este dedicată Ludmillei Toma, critic de artă, doctor în studiul artelor, conferențiar universitar, cercetător, Centrul Studiul Artelor al Institutului Patrimoniului Cultural al AȘM, Catedra „Arte vizuale”, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Republica Moldova.

Lucrarea a fost elaborată cu prilejul Aniversării a 80-a de la nașterea distinsei doamne Ludmila Toma, Om Emerit al Republicii Moldova (1996).

Deținătoare a numeroase premii și distincții: Premiul „Moisei Gamburd” al Ministerului Culturii al Republicii Moldova (2004), Premiul pentru merite deosebite în prosperarea Artelor Plastice (1998, 2004) și pentru Critica de Artă (2009), al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova, Diploma „Meritul Academic” (2014). În grupul autorilor colecției „Maeștri basarabeni din sec. XX”, care au fost distinși în anul 2015 cu Premiul Național a R. Moldova, a fost nominalizată și dna Ludmila Toma.

La începutul carierei sale, Ludmila Toma a lucrat în calitate de ghid la Muzeul de Artă, profesor de istoria artei la Școala Republicană de Arte Plastice „Ilia Repin” din or. Chișinău (actualmente Colegiul de Arte Plastice ”Alexandru Plămădeală”, Chișinău).

Prezenta lucrare este realizată în cadrul Proiectului editorial „Moldavica”, seria „Plasticienii Moldovei”, inițiat și susținut de Biblioteca Națională, scopul căreia este valorificarea patrimoniului național de artă plastică, prin prezentarea unui volum aparte, care reflectă întreaga activitate de cercetător în domeniul artelor plastice a Ludmillei Toma.

Biobibliografia include descrieri bibliografice de documente semnate de Ludmila Toma și despre ea, începând cu anii 1965.

Structura lucrării reflectă activitatea Ludmillei Toma în toate domeniile de activitate: cercetare, didactică și de traducător...

Mai puțin se cunoaște interesul Ludmillei Toma față de activitatea poetică și de traducător, a tradus în limba rusă unele creații din lirica lui Mihai Eminescu : *Somnoroase păsărele, Lacul, O, rămâi, Dintre sute de catarge, Mai am un singur dor, Speranța, La steaua*. Desfășoară și o activitate de scrieri poetice, editate în publicații periodice. Un capitol aparte în biobibliografie a fost dedicat *Moment poetic*.

Activitatea de cercetător în studiul artelor a Ludmillei Toma este cunoscută și de publicul cititor și din România. Dna Ludmila Toma desfășoară o amplă activitate în cadrul Centrului Cultural a rușilor-lipoveni din Tulcea, din Suceava, îmbogățind colecția de carte al acestui Centru cu cărțile pe care le editează, cu publicațiile sale editate în presa locală. Despre aceasta a scris jurnalista Tatiana Timofeev în publicația Kitej-grad, nr. 3 (243), martie 2019.

Bibliografia a fost elaborată în baza colecțiilor și cataloagelor Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova și a materialelor din arhiva personală, oferită de Ludmila Toma. Ca bază de cercetare au servit următoarele surse bibliografice: *Cronica presei RSSM (1963-1999)*; *Bibliografia Națională a Moldovei (1999-2018)*; indicele bibliografic „*Moldova în publicațiile sovietice și străine*” (1991), *Bibliografia Națională a Moldovei Moldavistica (Exterio-rica 1998 - 2014)*, *Buletinul de informare și documentare „Cultura în Moldova” (1993-2018)*, *Bibliografia Națională română: articole din publicații periodice. Cultura (2008-2009)*, *Bibliografia Națională română: Cărți. Albume. Hărți (2000-2011)*.

Lucrarea cuprinde Studii introductive semnate de Eleonora Brigalda, dr. în studiul artelor, profesor universitar; Liliana Condraticova, dr. hab. în studiul artelor; Ana Marian, dr. în studiul artelor și un Curriculum vitae al principalelor evenimente din viața și activitatea dr. în studiul artelor Ludmila Toma.

Ludmila Toma a avut de suferit în perioada sovietică, fiind

învinuită de subiectivism și deviere de la realismul socialist în procesul de analiză a creației pictorilor din republică și îndeosebi în lucrarea sa, monografia *Portretul în pictura Moldovei*. A fost eliberată din post, a fost nevoită să-și caute alt loc de muncă. Dar în anul 1991, a fost reabilitată de UAP din Moldova și reîntegrată în comunitatea științifică. Despre această filă din viața sa, Ludmila Toma discută cu jurnalista Nadejda Ianvariova, în articolul „Suflet încântător =Очарованная душа”, publicat în ziarul *Русское слово*, 2008, № 35 din 5 septembrie.

Primul compartiment concentrează : Cercetări științifice în domeniul artelor plastice, monografii, ediții îngrijite, coordonate și prefațate de Ludmila Toma, activitatea poetică și de traducător, articole, consemnări din culegeri și publicații periodice.

Al doilea compartiment prezintă documente despre viața și activitatea Ludmilei Toma : bibliografii, enciclopedii, dicționare, ghiduri, albume, studii și articole din publicațiile periodice. Prezintă interes interviurile, convorbirile, articolele, aprecierile publicate în diferite perioade ale vieții sale.

Majoritatea documentelor au fost consultate *de visu*. Limitele cronologice de selectare a materialelor constituie anii 1965-2019.

Bibliografia are un caracter selectiv, fără a pretinde a fi exhaustivă.

Lucrarea cuprinde 319 de surse bibliografice.

Descrierile bibliografice sunt prezentate în limba originalului conform standardelor în vigoare și sunt aranjate în ordine cronologică iar în cadrul aceluiaș an în ordine alfabetică. La începutul fiecărui compartiment sunt prezentate sursele în limba română, după care urmează cele în alte limbi.

Descrierile bibliografice au fost realizate conform STAS-ului interstatal 7.1-2003 *Descrierea bibliografică a documentelor*, SM 201:2001 *Descrierea bibliografică a documentelor. Documente grafice*, STAS 7.11-2004 (ISO832:1994) *Descriere și referințe bibliografice. Reguli pentru abrevierea termenilor bibliografici*,

Biobibliografie

STAS 8256-82 *Informare și documentare. Prescurtarea cuvintelor și expresiilor tipice românești și străine din referințe bibliografice.*

Biobibliografia este înzestrată cu următorii indexuri auxiliari: index alfabetic de nume, index alfabetic de lucrări, index de titluri ai publicațiilor periodice consultate.

Biobibliografia este destinată cercetătorilor, profesorilor, studenților, publicului larg, celor interesați de istoria artei plastice moldovenești.

Svetlana MIRON, alcătuitoare

**LUDMILA TOMA – PERSPICACE
EXPLORATOARE A CREAȚIEI ARTISTICE
AUTOHTONE ȘI A TIMPULUI
ÎN CARE TRĂIEȘTE**

În artă, probabil, lucrul cel mai greu de realizat este să diferențezi valoarea de nonvaloare. Este nevoie de o intuiție perfectă, de un bun gust impecabil și de o înțelegere profundă și autentică a creației artistice, ca să poți transfigura subiectivitatea estetică personală în investigație argumentată, profundă. Bineînțeles, exersarea unei asemenea activități presupune vocație și consacrare în contextul timpului, conștiința riscului și a consecințelor, atât în plan socio-politic cât și etico-moral. Ludmila Toma, doctor în studiul artelor, conferențiar, cercetator la catedra Arte vizuale, Academia de Muzică, Teatru și Arte plastice din Republica Moldova este una dintre cele mai distinse personalități ale vieții artistice contemporane din Republica Moldova, care timp de circa patru decenii activează, cu perseverență și dăruire în domeniul studiului artelor.

Într-o epocă plină de frământări politice, economice și sociale, L. Toma și-a dedicat cu pasiune întreaga sa existență studiului artelor și a plasmuit o operă științifică bogată și variată ce cuprinde 15 volume de sinteză sau monografii, dintre care amintim: *Поптпем в молдавской живописи (1940-е-70-е годы)* (1983), *Dimitrie Sevastianov* (2012), *Mihail Grecu* (1997), *Moisei Gamburd* (1998), *Eugenia Gamburd* (2007), *Procesul artistic în Republica Moldova (1940-2000): Pictură, Sculptură, Grafică* (2018), cât și un număr impresionant de studii și articole în reviste de specialitate din țară și din străinătate (peste 200 de articole științifice și de popularizare a științei). L. Toma a cercetat creația celor mai iluștri maștri care au îmbogățit tezaurul artei plastice naționale. Realizată din dorința de a analiza de aproape fenomenul artistic din Republica Moldova, întreaga operă de cercetare a L. Toma aduce mărturia eforturilor neîntrerupte pentru un studiu serios ce însumează temeinice izvoare de documentare (biblioteci, arhive, muzee, co-

lecții personale: Arhiva Națională din Republica Moldova, Arhiva Uniunii Artiștilor Plastici, Arhiva Organizațiilor Sociale din Republica Moldova, Muzeul Național de Arte din Republica Moldova, Fondul Plastic), precum și contactul direct cu artiștii plastici și creațiile lor. Ludmila Toma a avut avantajul de a-i cunoaște pe cei mai străluciți pictori din zilele noastre: Mihail Grecu, Ada Zevin, Ludmila Țonceva, Elena Bontea ș.a.

Urmărind pas cu pas evoluția manifestărilor artistice din Republica Moldova Ludmila Toma lichidează așa-zisele pete albe din istoria noastră, valorifică creația pictorilor din Basarabia, dar și mai important – optează pentru repunerea în actualitate a operelor supuse cândva excomunicărilor dogmatice, scoase din circuitul cultural și istoric, punând în evidență tendințele de inovare și transformările limbajului plastic.

Este incontestabil faptul că istoria artelor plastice din Republica Moldova ar fi incompletă fără opera cercetătoarei Ludmila Toma. Ea este printre acei critici de artă care, cu mult curaj civic (și nu fără mare risc pe atunci) s-a opus regimului totalitar sovietic. Este criticul care în perioada domniei realismului socialist a fost în stare să se detașeze de nefastele constrângeri extra artistice ale suspiciunilor și neînțelegerilor, ale brutalelor amestecuri din partea potenșilor vremurilor sau a șefilor-ideologi ”supravigilenți”, cercetând fenomenul artistic dincolo de condiționări și limitări impuse. Datorită convingerilor sale, în perioada anilor (1983-1991), a fost nevoită să părăsească postul de cercetător al Academiei de științe din RSSM.

Acuitatea problematică, un fin spirit de observație și un simț critic deosebit, dar și forța de a sesiza esențialul sunt note caracteristice ale investigațiilor Domniei Sale. Monografiile și articolele cercetătoarei reprezintă o radiografie a vieții artistice din Republica Moldova și se remarcă prin luciditatea critică și prin claritatea discursului. Autoarea a identificat condițiile, strategiile și tendințele creative care au influențat evoluția artelor plastice în Republica Moldova. Sensibilitatea autoarei, potențată de rațiune, i-au per-

mis cercetătoarei să releve schimbările de ordin plastic și semantic a creației artistice din această perioadă, să realizeze o privire de ansamblu asupra istoriei artelor plastice din Republica Moldova.

În monografiile-biografii autoarea prezintă o selecție amplă și reprezentativă a lucrărilor, depistând nuanțele, trăsăturile și particularitățile fiecărei opere, analizând parcursul stilistic și estetic al fiecărui artist în parte. Editate de-a lungul anilor, monografiile și articolele Ludmillei Toma ne ajută să diagnosticăm nivelul la care se afla, în acele timpuri arta plastică (Basarabia, RSSM, Republica Moldova)

În activitatea sa didactică ea a captat întotdeauna interesul tineretului studios. Cu gândul la tinerii cercetători, la adolescenții care tocmai au descoperit lumea artelor, Ludmila Toma a știut să-i inducă în miezul problemelor vitale ale artei, fără a-i copleși printr-o excesivă acumulare de detalii. A avut acel har de a descifra esența unor adevăruri statornicite de legile infailibile ale artei, să le călăuzească gândul și să le împartășească meditațiile sale asupra fenomenului plastic universal și național. Mulți dintre artiștii vizuali din Republica Moldova își amintesc de forța evocatoare a cursurilor ținute de Ludmila Toma, de multiplele aspecte de abordare a fenomenului artistic. Nu exagerez dacă susțin, că în anii mei de studii, la doctorat - tocmai Dumneaei a fost cea care a exercitat asupra mea o influență hotărâtoare, îndreptându-mi pașii spre studiul artei.

Om de cultură complex, criticul Ludmila Toma, prin toată activitatea sa a adus contribuții de înaltă valoare la promovarea patrimoniului național, la cunoașterea și înțelegerea artelor plastice din Republica Moldova.

Eleonora BRIGALDA

dr. hab., prof. univ.,

Om Emerit din Republica Moldova, august 2019

ROLUL CRITICII ÎN PROCESUL ARTISTIC AL MOLDOVEI

Activitatea cercetătorului din domeniul studiului artelor se manifestă dublu – în calitate de istoric și critic de artă. Delimitarea în funcție de materia studiată, arta perioadelor istorice precedente sau cea contemporană, este una destul de convențională: aprecierea fenomenelor trecutului este corectată prin criterii noi, iar afirmațiile competente privind procesul curent solicită comparare cu evoluția anterioară. De altfel, ambele ipostaze ale cercetătorului posedă particularitățile sale, și preferința pentru o opțiune sau alta este condiționată atât de predilecțiile individuale, cât și de influența mediului cultural. Factorii externi se manifestă mai mult în activitatea publică a criticului, supusă riscului neacceptării și solicitând un anumit curaj din partea lui. Din aceste motive profesioniștii de regulă nu se ”aruncă în lupte”. Este interesant și de învățatură să observăm cum se modifică interacțiunea criticii și a procesului artistic din Moldova pe parcursul deceniilor postbelice.

În vremurile puterii sovietice, atunci când toate manifestările vieții culturale erau dictate și controlate, critica era chemată să servească ideologiei. În acei tragici ani '40 și la începutul anilor '50, analiza expozițiilor în presa periodică era realizată în mod obișnuit nu de criticii de artă profesioniști, ci de artiști plastici și ziariști partinici și tendențioși. Luând în considerație directivele birocrățiilor din domeniul artelor, ei își asumau și responsabilitatea de cenzori și judecători.

Instanțele superioare de partid organizau periodic adevărate campanii pentru pedepsirea oamenilor de cultură cu o mentalitate liberă, degajată. Colectivul de artiști plastici din Moldova se convoca în repetate rânduri pentru a studia hotărârile CC PCU(b) din august 1946 (cu privire la activitatea revistelor „Zvezda” și „Leningrad”, despre repertoriul teatrelor dramatice

și raportul președintelui Comitetului organizatoric al UAP din URSS, care a proclamat misiunea deosebită a artei sovietice. N. Manizer a afirmat: „Noi nu trebuie să permitem ca natura statică și peisajul decorativ să joace, în mod nejustificat, un rol important în arta noastră. Atenția privitorului și cea a criticului nu trebuie să fie atrasă prea mult de aceste lucrări ca fiind mai accesibile perceperii pasive”.

Pasaje amenințătoare conțineau discursul de încheiere al lui Al. Gherasimov, președintele Uniunii Artiștilor Plastici din URSS: „Realizarea lozincii realismului socialist pe care ne-a dat-o tovarășul Stalin și care este calea noastră principală de dezvoltare în artă, după hotărârile CC are în continuarea sa astfel de indicații încât numai orbii se pot abate din acest drum” Hotărârile urmau, după cum se spunea pe atunci, să fie traduse în viață cu un scop bine determinat – „educarea tineretului sovietic în spirit optimist, capabil să învingă orice greutate”.

La ședința generală a Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM, din luna octombrie 1946, după ce s-a luat cunoștință de indicațiile venite de la Moscova, precum și de rapoartele conducătorilor de partid din Moldova, a fost aprobată o rezoluție. Documentul semnala critica insuficientă privind creația artiștilor plastici, menționa autorii „ridicați în slăvi”, care „pe parcursul la mai mulți ani nu au realizat nici o lucrare, în afară de nenumărate studii, demonstrând astfel incapacitatea de a înțelege rolul educativ și ideologic al artei”.

Presiunea ideologică asupra intelectualității s-a intensificat la sfârșitul anilor 1940. Comitetul pe probleme de artă de pe lângă Sovietul Miniștrilor al URSS a emis un ordin (august 1948) în care era condamnată aparenta „umilire de către un șir de artiști a chipului omului sovietic, care îl redau în mod simplist, schematic și vulgar”, precum și pretinsa „nefinalizare în mod intenționat manifestată în lucrările unor pictori – rezultatul persistenței formalismului”. Lipsa tendențiozității necesare era considerată ca

o „redare pasivă, nechibzuită a realității care însemna o recidivă a naturalismului”. Toate aceste materiale se discutau în mod obligatoriu în cadrul uniunilor de creație în diverse regiuni ale URSS. În presa periodică era mediatizat mersul luptei. Au avut de suferit maeștri dintre cei mai talentați și susținătorii acestora.

În articolele de fond ale ziarelor „Pravda”, „Kulitura i jizni” erau înfierăți criticii de teatru ca fiind: „purtători ai cosmopolitismului fără patrie, străini și profund degustător pentru omul sovietic”, „în aprecierea lucrărilor ei pornesc nu de la interesele poporului sovietic, ci de la canoanele putrede și perverse ale esteticii burgheze”. La aceste „canoane putrede” erau atribuite și tradițiile culturale autentice. „Cosmopoliții fără patrie” erau căutați și în mediul scriitorilor, regizorilor de film, criticilor de artă.

Din componența Uniunii Artiștilor Plastici a RSSM erau excluși așa-ziii membri pasivi, printre ei se număra și Serghei Ciocolov – „apolitic și care nu a reușit să se restructureze”. Unsprezece persoane au fost trecute de la statutul de membru la cel de candidat. În urma „epurărilor” colectivul s-a redus aproape de două ori, doar nouă oameni și-au păstrat statutul de membru al uniunii. La cererea organizației orășenești de partid, din componența Comitetului de conducere al Uniunii Artiștilor Plastici a fost exclus I. Hazov, care, chipurile, abătea tinerii pictori de pe calea cea dreaptă.

Despre nivelul comentariilor critice ale expozițiilor anilor vizați putem judeca în temeiul unei observații: „nu toți artiștii au găsit în paleta lor cele mai veridice culori, nu sunt întotdeauna reușit realizate compozițiile, pe alocuri se mai resimte influența formalismului în lucrările pictorilor Piskariov, Gamburd, Sevastianov. Cu toate acestea, chiar și în lucrările acestora se reflectă dorința nestăvilită de a însuși metoda de creație a realismului socialist”.

Falsitatea directivelor comuniste era evidentă, dar să vorbești despre aceasta în public era extrem de periculos. Însuși perso-

nalitățile excepționale se hotărau câteodată să întreprindă fapte îndrăznețe. În cadrul ședințelor artiștilor plastici răsunau discordant ideile despre măiestria profesională a lui Mihail Grecu: – „Mulți dintre tovarăși socot că în artă poți face și compromisuri, de dragul unei idei mai gingașe. Eu însă consider că este necesar mai întâi să stăpânești bine meseria, iar mai apoi să crezi. Eu cred că importantă este forma, iar mai apoi conținutul. Acest punct de vedere este considerat antisovietic. „Nu este suficient să spui: haideți să ne așezăm și să ascultăm hotărârea CC sau cine știe ce decizie (...). Ivan Iacovlevici Hazov ar putea să ajute tineretul, însă la noi problemele de creație sunt elucidate incorect, tinerii nu însușesc pe deplin întregul complex de momente, care constituie creația”.

După moartea lui Stalin, deja la sfârșitul anului 1953 a început să se resimtă adierea proaspătă a viitoarelor transformări. Oamenii progresiști încep să abordeze probleme serioase de creativitate, prin intermediul publicațiilor sale în ziarele „Sovetskaia kultura” și în revista „Novii mir” se pronunțau criticii de artă din Moldova, care nu erau indiferenți de soarta artei naționale. Pe parcursul dezbaterilor pe marginea celei de-a VIII-a expoziții republicane, printre tradiționalele discursuri demagogice se evidențiau aprecierile profunde ale Adei Mansurova (Zevina). Într-o analiză detaliată a lucrărilor portretistice ale tinerilor autori ea a subliniat faptul că „schematizarea în concepția însăși se răsfrânge inevitabil asupra sărăciei mijloacelor expresive”.

Începutul unei etape noi în istoria URSS și în dezvoltarea culturilor naționale este legat, de regulă, de raportul prezentat de N. Hrușciiov la congresul XX al PCUS, publicat în ziarele din luna martie 1956. Era condamnat public cultul personalității lui Stalin și tot ce ținea de el – administrarea birocratică, dogmatismul, opresiunile neîntemeiate. Însă autoritățile continuau să treacă sub tăcere celelalte forme de umilire ale omului, de știrbire a drepturilor sale. Reprimarea cu tancurile sovietice a rebeliunii

maghiare a frânat în fond democratizarea societății sovietice la etapa de început a renașterii sale.

Totuși procesul de „dezgheț” în domeniul culturii continua. Se producea evenimentul principal – descătușarea spirituală a personalității. Schimbările din sfera vieții artistice au fost menționate în august 1955, la Moscova, în cadrul expoziției de pictură a galeriei din Dresda, a operelor plastice franceze și de artă belgiană de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX, și operelor de artă română din secolul XX, cărora li s-au consacrat articole cu reproduceri în revista „Iskusstvo”. Criticul de artă Lev Ceza, în cronicile și discursurile sale publice, atrăgea atenția asupra problemei legate de valorificarea patrimoniului clasic al artei moldovenești. Legăturile între artiștii de pe ambele maluri ale Prutului se organizau grație noului curs al guvernului sovietic spre schimburile culturale cu țările socialiste. Lucrările maeștrilor români expuse la Chișinău în vara lui 1957 (după Moscova și Leningrad) – pânzele lui T. Pallady, Al. Ciucureanu, L. Grigorescu etc. – au constituit un exemplu elocvent al realizării individuale și originale a tradițiilor artei din Europa Occidentală.

Realismul socialist în continuare era recunoscut drept singura metodă acceptabilă pentru artiștii sovietici. Însă i s-a dat o interpretare mai largă: „Realismul socialist oferă posibilitatea de a manifesta o vastă inițiativă creatoare, de a alege diverse forme și stiluri, în conformitate cu vocațiile și gusturile individuale ale autorilor”. În paginile ziarului „Sovietskaia kultura” a apărut o serie de articole semnate de critici de artă și de artiști plastici cu viziuni progresiste, care militau pentru libertatea de creație și împotriva interpretării înguste a moștenirii culturale.

În viața artistică alertată a RSSM se dădea o luptă deschisă împotriva dogmelor perimate. Discursurile criticilor de artă erau însoțite de reacții furtunoase, aceștia reușind să învingă inerția conștiinței, să vadă perspectiva evoluției artei în republică, încercând să apropie venirea unei noi etape. Prima izbucnire a pa-

siunilor s-a produs după publicarea, în numărul din decembrie 1956 al revistei „Oktiabri”, a cugetărilor lui Matus Livșiț despre cauzele lipsei în arta republicilor unionale a unei originalități naționale pregnante. Criticul de artă îi îndemna pe artiști să nu le fie frică de combinațiile cromatice curajoase, de decorativitate, întrucât autolimitarea silită pe care și-o impuneau mulți autori anula individualitatea creatoare. Demagogii de partid îl „demascau” pe M. Livșiț în presa republicană, îl criticau la ședințe, însă majoritatea membrilor uniunii îl susțineau, deoarece el a formulat ceea ce se năștea în conștiința celor mulți și a trasat căile spre căutarea expresiei imaginar-plastice.

Criticul de artă Lev Cezza remarca aspirația artiștilor plastici spre “apărarea specificului picturii, scoaterea în evidență a orientării tematice a lucrării în tratarea artistică, în procedeele ca atare și totodată spre reflectarea personalității sale creatoare”.

Un eveniment remarcabil în viața culturală a republicii a devenit apariția albumului ”Изобразительное искусство Молдавской ССР” (Moscova, 1957), cu texte semnate de Matus Livșiț și Ada Mansurova. Lucrarea a constituit o primă retrospectivă profesionistă a procesului contemporan din arta republicii, și cu scurgerea timpului nu și-a pierdut actualitatea grație înțelegerii de către autori a contradicțiilor din creația pictorilor din diferite generații și a criteriilor convingătoare de evaluare pentru analiza unor lucrări aparte. Însă la Plenara CC al PCM din luna mai 1958, în raportul secretarului E. S. Postovoi, această carte a fost denumită ”încurcată și dăunătoare”, iar la ședința generală a membrilor UAP din RSSM demagogii au învinuit specialiștii din studiul artelor în revizuirea metodei realismului socialist. Au fost salvați de discreditare profesionistă doar grație reacției pozitive din partea Moscovei, sub semnătura renumitului specialist în studiul artelor Iu. D. Kolpinski. Astfel, Ada Mansurova a putut să continue activitatea didactică, la disciplina „istoria artelor”, în cadrul Școlii de Arte Plastice „I. Repin”, iar Matus Livșiț, după

ce a abandonat funcția de secretar științific al Muzeului de Arte Plastice, a inițiat cercetarea artei populare în Sectorul de Etnografie al Academiei de Științe a RSSM. Ei însă nu au refuzat de la viața artistică plină de dezbateri înflăcărâte.

La Congresul al IV-lea al artiștilor plastici (decembrie 1961) și la plenara CC al PCM (ianuarie 1962) era condamnată nu doar arta novatoare, dar și criticii de artă – Matus Livșit, Ada Zevin, Lev Cezza – pentru că ei „încurajează tendințele formaliste în creația unor artiști plastici” și chipurile, „îi abat de la calea cea dreaptă”. Și asta în timpurile când în presa centrală își fac apariția îndemnuri de a stăvili dogmatismul și alte moșteniri rămase din epoca cultului personalității. Chiar și în paginile revistei „Partinaiia jizni” erau apărute de aprecierile incorecte pictura lui M. Grecu, poezia lui G. Meniuc, piesa “Casa mare” de I. Druță și alte opere ale autorilor moldoveni.

În scurt timp însă, pe frontul ideologic general s-a declanșat ofensiva forțelor reacționare. Pe N. Hrușciiov îl speriau prin „eterodoxia” în ascensiune a inteligenței creatoare. Au fost reflectate pe larg în presă un șir de întâlniri organizate de conducătorii de partid și membrii de guvern cu oamenii de litere și de artă, cu tineretul de creație. Urmând exemplul „întâlnirilor moscovite”, s-a desfășurat adunarea intelectualității creatoare din Moldova (martie 1963), în cadrul căreia au fost aspru criticate lucrările unor talentați scriitori, regizori de film, artiști plastici, și nu atât în aspect artistic, cât în cel politic. Aidoma unui dig în calea râului, toate aceste măsuri rețineau cursul firesc al procesului artistic, dar nu puteau să îl întoarcă îndărăt sau să îl oprească. Din ce în ce mai mulți artiști plastici din diferite generații se simțeau atrași în creația lor de inovație, găsind sprijin în afara republicii.

Pozițiile pictorilor și criticilor de artă progresiști din Moldova se fortificau grație succeselor artei plastice la expozițiile unionale din Moscova, în mai multe orașe ale republicilor unionale și ale țărilor străine. Însă libertatea era limitată, cenzura continua să ac-

ționeze și nimeni nu risca să nege deschis faimoasa ”metodă a realismului socialist”. Îmbucurător era faptul că din această noțiune difuză deja nu reieșea cerința unui subiect desfășurat și asemănării exterioare cu viața, se permitea exprimarea simbolică a conținutului obiectiv prin procedee convenționale uzuale în artă.

Cercetătorii din domeniul artei încercau să analizeze obiectiv procesele și unele lucrări separate, însă opiniile lor erau diferite din cauza criteriilor de evaluare inegale și neasemănătoare. În multe cazuri se foloseau metode standarde, șablonizate, pentru îndreptățirea soluțiilor plastice originale, și în aceste circumstanțe tezele enunțate chiar și de recenzenții binevoitori nu corespundeau esenței chipului artistic. Spre exemplu, coloritul bogat al tabloului *Primele zile ale puterii sovietice* (1969) de M. Grecu se explica prin dispoziția festivă a personajelor, prin, probabil, ”afirmarea romantică a optimismului și vitalitatea poporului care și-a înțeles libertatea”. În realitate, orchestrarea cromatică originală – confruntarea dintre partea superioară densă, unde se manifestă solemn ocrurile aurii, și partea inferioară ușoară cu melodia în surdină a tonurilor albastre – servește la relevarea pasivității basarabenilor sărmani care stăteau într-o expectativă plină de răbdare, smeriți ca în biserică (așa cum au rămas în memoria pictorului, martor al întrunirilor țăranilor din 1940).

Arta din Moldova precum și din alte republici din spațiul post-sovietic are corelație de complexitate cu situația istorică din anii ’70 și din prima jumătate a anilor ’80, până la începutul „restructurării”. S-a intensificat supravegherea controlului de partid în legătură cu adoptarea deciziei CC al PCUS privitor la critica artistico-literară (1971). O consecință a luptei ideologice cu mișcarea disidentă a fost emigrarea din țară a poetului rus I. Brodski și izgonirea din țară a scriitorului A. Soljenițan; demontarea, cu buldozerele, a expoziției de artă nonconformistă din Moscova. Cu toate acestea, puterea de stat, sub influența organelor de presă apusene, a recurs la compromis, permițând nonconformiștilor

din Moscova să creeze asociații, să organizeze expoziții și chiar să exporte lucrări peste hotare. Acțiuni similare aveau loc la Leningrad și în alte orașe din fosta URSS. O relativă toleranță se manifesta față de oamenii de cultură din țările Baltice și Caucaz. Acolo se vindeau liber în magazine de anticariat albume despre arta contemporană a Europei și Americii, dar și lucrări teoretice ale autorilor de peste hotare.

În Moldova, unde împotrivirea regulamentului oficial nu purta un caracter politic și nu a generat expoziții de alternativă ale avangardismului clandestin, autorii își apărau dreptul la căutarea artistică în limitele existenței oficiale și semif oficiale. Dezbaterile în public ale expozițiilor și discuțiile teoretice la diverse "mese rotunde" în cadrul Uniunii Artiștilor Plastici se desfășurau cu o deosebită intensitate emotivă.

Confruntarea demagogilor, birocrăților din domeniul artelor, cu oamenii de cultură progresiști ale culturii nu conțineau și în timpul noilor măsuri de "oprimare a activității"/ «закручивания раек», desfășurate cu 2-3 ani înainte de restructurare. În documentele anilor '80, legate de înaintarea lui Iu. V. Andropov în funcții de conducere, se accentua rolul propagandistic al artei: "Pictorii sovietici, chemați să fundamenteze imaginar calitățile pozitive ale cotidianului contemporan socialist, la fel de activ trebuie să lupte cu manifestările psihologiei mic-burgheze și influența ideologiei imperialiste".

Activiștii de partid din UAP a RSSM încercau să influențeze opinia criticilor profesioniști, cerând ca ei din timp, până la discutarea expozițiilor, să coordoneze cu biroul conducerii reportajele sale, anume în scopul prezentării unei opinii generale a conducerii, și nu propriile viziuni subiective. Dar nu toți criticii de artă acceptau aceste condiții, deseori criticând argumentat lucrările cu tematică angajată, create de pictorii din aparatul de conducere, și susțineau lucrările cu spirit de căutare, de plan cameral, inclusiv și ale tinerilor autori. Au existat și încercări de a

critica activitatea conducerii UAP, demascând cauzele pierderii interesului din partea publicului față de expozițiile republicane reprezentative și reducerea prestigiului artei Moldovei la expozițiile unionale.

Printre cauze se menționau crearea fără precedent, la rezezeală, a tablourilor tematice, lipsa de obiectivitate a comitetului de organizare al expozițiilor, care selecta lucrări pentru a fi trimise la Moscova (nu în conformitate cu criteriul calității, dar după importanța temelor, dar mai ales cea a autorilor, membri ai acestor comitete de organizare), lucrări neacceptate în cele mai dese ori de comisiile unionale. Despre aceasta au vorbit la discutarea expozițiilor pictorul Mihail Grecu, specialiștii din domeniul artei Matus Livșiț, Ada Zevin ș. a. Aceste cugetări, asociate cu susținerea lucrărilor, care nu erau legate de tematica angajată, conduceau spre înrăirea persoanelor de conducere. Dar se crea atmosfera care contribuia la atitudinea critică a însuși pictorilor față de propria muncă. Și acei, care elaborau compoziții angajate, își perfecționau măiestria profesionistă, mai ales în cadrul planurilor camerale, reflectând sentimente adevărate.

Însă zelul prodigios al demagogilor de partid a lăsat în activitatea UAP din RSSM o "amprentă aprinsă" a răfuiei cu criticii de artă incoezi autorităților. Folosind materialele oficiale publicate în presa centrală și raportul secretarului CC al PCUS K. U. Cernenko "Problemele actuale ale activității ideologice și politice de masă" (Актуальные вопросы идеологической, массово-политической работы партии), conducerea UAP a expediat în adresa CC al PC republican o scrisoare cu expunerea pretențiilor față de lucrările din domeniul studiului artelor. Și în raportul primului secretar S. K. Grosu, prezentat la plenara din iulie 1983, își face apariția un compartiment cu critica specialiștilor Academiei de Științe din domeniul artelor. Ca finalitate a măsurilor primite avem desființarea sectorului de studiul artelor a Academiei de Științe: conducătorul sectorului M. Livșiț a fost

scos din funcție și transferat în alt sector, au fost eliberați din funcție alți doi cercetători științifici. Atacurile asupra cercetătorilor din studiul artelor continuau, fiind mediatizate în presă, cu regret, nu fără susținerea unor colegi, care îndeplineau directivele de partid. Pe parcursul a mai bine de câțiva ani autorii căzuți în dizgrație nu puteau publica nici un articol, chiar și în ziare.

Important este faptul că activizarea forțelor conservative în ultimii ani ai "stagnării" nu a schimbat pozițiile oamenilor progresiști de cultură din țară, a colegiilor de redacție ale unor reviste, care abordau probleme profesionale serioase. Astfel, în mai multe ediții ale revistei "Творчество" (Творчество) din anii 1983 și 1984 s-au desfășurat dezbaterile cercetătorilor din studiul artelor și ale filosofilor despre noțiunile de "artistism", se pregătea culegerea de articole "Criterii și cugetări în studiul artelor" (Критерии и суждения в искусствоведении) (Moscova, 1986). Anuarele "Studiul artelor sovietice" (Советское искусствоведение) și "Panorama artelor" (Панорама искусств) conțineau cronici interesante ale expozițiilor, memorii. În calea aspirațiilor creative, pictorii din Moldova erau fortificați prin conversațiile cu colegii din alte republici, iar cercetătorii din studiul artelor erau susținuți în viziunile lor privind arta contemporană de înțelegerea specialiștilor la diverse întâlniri, conferințe și seminare din Moscova, Palanga (Lituania).

În timpurile restructurării gorbacioviste ameliorarea climei spirituale din Moldova se desfășura deloc anevoios. Dogmele statului totalitar se aflau în agonie, fără a ceda locul noilor tendințe. Oamenii de cultură progresiști în mod public indicau problemele gemute în suflet. Ziariștii au fost primii care au atenționat despre problemele acumulate în domeniul artelor plastice din Moldova. Svetlana Soloviova, în articolele sale din ziare despre expozițiile republicane din anii 1986, a încercat să clarifice de ce publicul nu mai este pasionat de expoziții, de ce dispare în cadrul expozițiilor spiritul creativ și se aud slab vocile tinerilor. Reacția

conducerii UAP la aceste publicații a fost previzibilă: conform practicii din perioada stăgnării, cronicile erau citite în secții în scopul demascării ”tendențiozității” autorului și justificarea activității conducerii. Însuși genul articolului de critică în domeniul studiului artelor a fost în acele vremuri atât de neobișnuit, încât numeroși pictori acceptau cu ușurință aceste materiale publicate ca fiind tendențioase. Și erau generalizate anume aceste opinii, deși existau și multe altele.

Membrii secției studiului artelor, solidari cu S. Soloviova, au aprofundat problematica, reliefând cauzele reducerii nivelului creativ și profesionist al expozițiilor republicane: predilecțiile estetice ale comitetului expozițional care rar își schimba membrii, goana după cantitatea expozițiilor tematice. Numeroase opinii critice au fost expuse la cel de-al X-lea Congres ordinar al pictorilor din Moldova, și asta în condițiile când raportul final al președintelui UAP I. Bogdesco și alocuțiunea lui V. Obuh, aflat în fruntea asociației de tineret, conțineau și demagogie tradițională, și atacuri în adresa specialiștilor din studiul artelor inițiate în anul 1983.

Pentru înnoirea ulterioară a vieții artistice a țării, discuțiile teoretice, au avut o pondere deosebită opiniilor critice ale cercetătorilor din studiul artelor privind calea parcursă de arta sovietică și despre situația actuală. În cadrul Conferinței unionale teoretice din domeniul studiului artelor (17-19 noiembrie 1987) D. Sarabianov a demonstrat că ”realismul socialist” ca o noțiune slab fundamentată nu poate fi menționat în Statutul UAP a URSS. Iar O. Surski (Minsk) a accentuat că ”în pofida tuturor deosebirilor între arta sovietică și cea de peste hotare există o unitate a mișcării artistice. Noi, într-o măsură sau alta, parcurgem toate etapele lui, deși cu unele variații, cu legitățile sale interne”. Astfel, evenimentele vieții artistice din capitală au avut un răsunet larg social. Mulți veneau la Moscova la expoziții, se familiarizau cu noile direcții din artă, participau la dezbateri. Noile timpuri ale

schimbărilor impuneau trasarea concretă a poziției față de trecut, actualitate și viitorul apropiat.

Activitatea UAP se schimba spre bine, deși conducerea evident întinerită fiind încă limitată în obiectivele sale principale – ele în continuare erau elaborate tradițional în cadrul sectorului de artă al Ministerului Culturii, fiind evidențiate tematica datelor jubiliare. Comitetele de organizare ale expozițiilor încep să accepte lucrări de diferite genuri, fără a fi legate de motourile declarate, incluzând lucrările autorilor, care nu au reușit încă să devină membri ai UAP. În 1989, la cererea „de sus”, conducerea UAP a recunoscut erorile admise în activitatea anilor precedenți, inclusiv și față de atitudinea critică a specialiștilor din studiul artelor.

La sfârșitul anilor '80 pictorii din Moldova simt necesitatea în organizarea unor expoziții de grup, nu prea mari, în care ar putea prezenta mai frecvent și amplu noile sale lucrări. Totodată, specialiștii în studiul artelor găseau aplicarea noii sale profesii în propagarea căutărilor artistice. Valentina Bobcova, de exemplu, a devenit director al galeriei ”Elita”, iar Natalia Ponomariova a devenit membru al grupului artistic ”Fantom”.

Schimbările radicale s-au produs deja în republica independentă. S-au extins relațiile cu alte țări, contactele persoanelor de creație cu colegii de peste hotare. Aspirația spre autoidentificarea popoarelor era însoțită de interesul profund față de tradițiile din domeniul culturii spirituale. Totodată, includerea criticilor și a pictorilor în dialogul pe plan-european a condus spre folosirea mai largă a experienței artei universale, spre modificarea limbajului formal. Sigur, existau și extreme: unii specialiști din studiul artelor, grăbindu-se să adopte noile tendințe, au început să minimalizeze ponderea lucrărilor autorilor, care prezentau motive naturiste, inclusiv colorisții, care pe timpuri erau criticați pentru formalism, iar acum, chipurile, au devenit inactuali.

Viața artistică a Moldovei la etapa actuală este plină ca nici-

odată de expoziții – republicane și internaționale, în grup sau personale. Demonstrând diferite tendințe în diapazonul larg al tuturor genurilor artei contemporane, ele acordă informații pentru cugetări și note critice. Conform situației actuale, mai mult alarmează faptul, că expozițiile republicane se memorează foarte rar, din motivul din masa totală de lucrări prezentate abia de se găsesc vreo zece care capiează cu adevărat prin originalitatea spiritului emotiv și miracolul creării imaginii. Asemenea lucrări se găsesc mai mult în cadrul expozițiilor de retrospectivă din fondurile UAP și ale Muzeului de Artă, demonstrând cum exprimarea sinceră a sentimentelor pe baza înțelegerii și valorificarea tradițiilor culturale a salvat arta în vremurile dificile. Comparația artei trecutului cu cea contemporană, manifestă îngrijorare în legătură cu reducerea nivelului artistic al lucrărilor, indiferent de orientarea autorilor la un anumit sistem de mijloace expresive. Comercializarea artei, adaptarea la moda și cerințele pieții sunt la fel o cale periculoasă, nu mai puțin decât fosta conjunctură ideologică. În general, rolul criticii în procesul artistic contemporan al Moldovei, este cu regret, foarte ne semnificativ. Discutarea expozițiilor, dezbaterile în cadrul diverselor mese rotunde se desfășoară foarte rar. Specialiștii contemporani în studiul artelor acordă insuficientă atenție particularităților valoroase ale creației precum sinceritatea autoexprimării și umanismul, spiritualizarea materialelor de artă și expresivitatea imaginară. Cea mai neelaborată și nevalorificată problemă rămâne a fi corectarea criteriilor de evaluare și metodologia analizei lucrărilor de artă.

LUDMILA TOMA,

dr. în studiul artelor,

Arta 2013 : Seria: Arte vizuale.

Serie nouă. Vol. XXII, nr. 1,

Chișinău, 2013, P. 135-141.

PORTRETUL CRITICULUI DE ARTĂ ȘI AL OMULUI DE ȘTIINȚĂ

Ludmila Toma – critic de artă și doctor în studiul artelor, cercetător științific coordonator în cadrul Institutului Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei –, deține un loc marcant în viața culturală a Republicii Moldova. Acum ea deja e lector la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice. Este autoare a peste 180 de publicații științifice în reviste naționale și internaționale, cataloage, albume, pliante. Lucrările sale vizează arta plastică, sculptura, grafica din spațiul moldovenesc și au un deosebit impact asupra criticii și istoriei artei naționale. Grație perseverenței și înaltului profesionalism, ca specialist în domeniul picturii contemporane, ea are meritul de a fi scos din anonimul nume de referință pentru cultura națională și europeană – Mihai Greco, Moisei Gamburd, Claudia Cobizev, Ada Zevin, Eugenia Gamburd și, mai recent, Dimitrie Sevastianov și Mihai Greco, o nouă ediție. Bine documentate, bazate pe un bogat material plastic, monografiile și articolele sale prezintă drept veritabile filme despre destinul omului de artă, deseori constrâns în creație de ideologia oficialităților, conjunctura politică, economică sau cea culturală.

Studiile doamnei Ludmila Toma oferă informații ample și complexe atât pentru specialiștii din domeniul artelor vizuale cât și pentru cadrele didactice și studenții de la instituțiile de învățământ cu profil artistic. Monografiile sale sunt un început solid în drumul nesfârșit al căutărilor informațiilor despre artiștii plastici din țară, în realizarea portretelor de creație ai celor care au valorificat frumosul.

Discipolii săi din cadrul Școlii Republicane de Arte Plastice „I. Repin” din or. Chișinău (actualmente Colegiul Republican de Arte Plastice „A. Plămădeală” Chișinău), de la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău (AMTAP), dar și colegii

din Secția Arte Vizuale a IPC, apreciază la justa valoare abnegația doamnei Ludmila Toma, profesionalismul, sfaturile de o mare prețiozitate și critica exigentă la momentul oportun, adesea vi-guroasă, dar totdeauna obiectivă, bazată pe o bogată experiență.

Ludmila Toma s-a născut la 24 martie 1939, în satul Fedotovo, regiunea Moscova, Federația Rusă, într-o familie de intelectuali. Părinții săi s-au stabilit cu traiul la Chișinău în anul 1945, când Ludmila avea 6 ani. În anii 1945–1956 și-a făcut studiile la Școala Medie din Chișinău, după care între 1958 și 1963 a studiat la Institutul „I. Repin”, Facultatea „Istoria și Teoria Artelor”, din or. Leningrad (actualmente Sankt Petersburg), Federația Rusă. În anul 1969 Ludmila Toma devine membru al Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM, secția Critică de artă. De atunci, pentru mai bine de patru decenii, în RSS Moldovenească și Republica Moldova numele său este asociat în domeniul criticii de artă.

Studiile de doctorat le-a făcut în anii 1971–1974 în cadrul Institutului Studiul Artelor al Academiei de Științe din RSS Moldovenească. Teza de doctor în studiul artelor *Портрет в молдавской живописи (1940–1970)*, elaborată sub îndrumarea renumitului istoric și critic de artă Matus Livșiț, a fost susținută în anul 1979. Și astăzi monografia, publicată în baza tezei de doctor *Портрет в молдавской живописи (1940–1970)*, editată la Chișinău, în anul 1983, la prestigioasa editură „Știința”, rămâne a fi una dintre cele mai fundamentale lucrări despre portretul în arta plastică moldovenească, un suport teoretic deosebit de valoros pentru realizarea lucrărilor științifice în domeniu.

Ludmila Toma și-a început activitatea profesională de timpuriu. Deja la vârsta de 17 ani este angajată cercetător științific la Muzeul de Stat de Arte Plastice din orașul Chișinău (actualmente Muzeul Național de Artă al Moldovei), unde a activat în anii 1956–1958. După absolvirea Institutului „I. Repin”, timp de câțiva ani (1963–1971) lucrează în calitate de cercetător științific, iar apoi șef al sectorului la Muzeul de Stat de Arte Plastice din

Chișinău. În anul 1974 este angajată la Institutul Studiul Artelor al Academiei de Științe a RSSM, unde activează în calitate de cercetător științific până în 1983.

Acea întrerupere de aproape un deceniu de activitate din cadrul Institutului Studiul Artelor al Academiei de Științe se datorează apariției în culegerea de articole „Социалистический реализм и проблемы развития искусства Молдавии” a unui articol semnat de Ludmila Toma, în care se face accent pe reușitele unor artiști valoroși. Cu regret constatăm că Ludmila Toma a fost blamată, învinuită de „derogare de la principiile realismului socialist, de la rigorile esteticii marxist-leniniste”. Paradoxal, dar la ședința comună a Prezidiului și Comitetului de partid al Academiei de științe a RSSM din 7 iulie 1983, a fost adoptată următoarea hotărâre: „Pentru subiectivism și nivel profesionist scăzut, admise în lucrările publicate privind analiza creației pictorilor din republică, a pune problema despre necorespunderea postului deținut de către colaboratorul științific superior al sectorului „Critică de artă”, candidatul în studiul artelor L. A. Toma, să fie eliberată din post”. Ludmila Toma, lucrările căreia erau recunoscute departe de hotarele republicii, etalate de ideologiile partidului peste noapte ca „antiștiințifice”, a fost forțată să plece de la AȘM anume pentru promovarea celor mai talentați pictori – Mihai Grecu, Valentina Rusu-Cioabanu, Ada Zevin, cei, care au devenit astăzi nume sonore în arta națională, o parte integrantă a patrimoniului cultural al țării noastre, cei, care au fost apreciați cu adevărat de tânărul pe atunci critic de artă Ludmila Toma.

După plecarea de la AȘM, din 1983 și până în anul 1991, L. Toma a îmbrățișat meseria de profesor de istoria artei, împărțînd din tezaurul cunoștințelor sale tinerilor plasticieni școliți în cadrul Școlii Republicane de Arte Plastice „I. Repin” din Chișinău (Colegiul Republican de Arte Plastice „A. Plămădeală”). În anul 1991, pe baza fostelor sectoare din domeniul studiului

artelor al Secției Etnografie, Arheologie și Studiul Artelor, a fost fondat Institutul de Istorie și Teoria Artei al Academiei de Științe a Moldovei. Colegii își aduc aminte că Ludmila Toma, revenise în cadrul AȘM plină de optimism și dornică de a cerceta, de a oferi din cunoștințele sale, devenind pentru mai mulți cercetători cunoscuți cu acea situație teribilă un adevărat model de generozitate, de omenie și de iertare. Începând cu anul 1991 și până în 2006 a activat în calitate de cercetător științific coordonator la Institutul Studiul Artelor al Academiei de Științe a Moldovei. Ca urmare a optimizării din anul 2006, Institutul Studiul Artelor a fost comasat cu Institutul de Arheologie și Etnografie, Institutul de Minorități Etnice, fondându-se astfel un institut mare cu o denumire sugestivă – Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM. În cadrul acestui institut, doamna Ludmila Toma, lucrează din anul 2006 în funcție de cercetător științific coordonator, sectorul Arte Plastice al Centrului Studiul Artelor.

În anul 2008 Ludmila Toma obține titlul de conferențiar cercetător. Este conducător de teze de masterat și de doctorat, dirijând cu un deosebit profesionalism și devotament tinerii care au ales să scrie teza sub îndrumarea domniei sale. Aceeași dorință nescăpată de a împărtăși din cunoștințele sale a readus-o pe doamna Ludmila Toma la activitate didactică. Astfel, din anul 2005 devine cadru didactic la Facultatea de Arte Plastice de la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din orașul Chișinău.

Dar sfera intereselor sale nu se reduce la cercetare și activitate didactică. Este prezentă la expoziții, la mese rotunde și conferințe științifice, la emisiuni radio și interviuri în presa republicană. Calculatorul i-a devenit un bun prieten și astfel că la vârsta sa se orientează rapid și în diferite programe, și în păianjenul internetului, fiind în permanență la curent cu toate noutățile din domeniul artelor naționale, apreciind critic realizările tinerilor plasticieni, dar și ale celor mai experimentați.

Activitatea sa a fost înalt apreciată în mediul academic și

artistic. În anul 1983 i-a fost conferită Diploma de Gradul I a Uniunii Artiștilor Plastici a URSS; în 1996 i-a fost conferit titlul Om Emerit al Republicii Moldova. În anii 1998 și 2004 obține Premiul pentru merite deosebite întru prosperarea artelor plastice, oferit de Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova. Încununează activitatea sa Premiul „Moisei Gamburd” oferit în 2004, iar în anii 2009 și 2012 a devenit deținătoare a diplomei de Laureat al Premiului pentru Critică de Arte al UAP al Republicii Moldova. Pentru realizările în domeniul cercetării în 2001 a fost menționată cu Diploma de recunoștință a Academiei de Științe a Moldovei, iar în anul 2014 i-a fost conferită o înaltă distincție academică – Diploma Academiei de Științe a Moldovei Meritul Academic. În anul 2015, Ludmila Toma a devenit Laureat al Premiului Național pentru monografia-album *Mihai Grecu* din colecția „*Maeștri basarabeni ai secolului XX*”. Iar în 2016, i-a fost oferită *Medalia jubiliară 100 de ani de la nașterea lui Mihai Grecu*.

Astăzi, în republică nu este un nume mai cunoscut în lumea istoriei și criticii de artă decât cel al Ludmilei Toma. Articolele și monografiile sale au devenit izvor nesecat de studiu pentru mai mulți studenți, masteranzi, doctoranzi și cercetători versați în domeniu. Nu vom exagera afirmând, că practic nu putem găsi o teză de licență, masterat sau doctorat, o publicație în domeniul artelor plastice naționale, în care să nu fi fost făcute referințe la cel puțin câteva publicații ale dr. Ludmila Toma. Este bine cunoscută și departe de hotarele țării: participă la conferințe și publică articole în reviste de specialitate din Rusia, Ucraina, România, susține prelegeri la istoria artei, la solicitarea colegilor din Suceava sau își prezintă lucrările la Suceava, Tulcea. Pe lângă valoarea impresionantă pe care o poartă în domeniul istoriei artelor, publicațiile sale au devenit veritabile instrumente de educație a tinerilor, dar și metodologii complexe de cercetare. Analizând studiile domniei sale, găsești un model deja aprobat și verificat în timp de prezentare a unei schițe biografice, de analiză a unei

lucrări de artă din domeniul artelor vizuale.

Posedă o manieră de scris inconfundabilă: găsește modalitatea de a exprima prin cuvinte aparent simple un întreg univers de noțiuni, concepții, teorii, idei, care, odată lansate în societate, dau un rod bun. Cei, care au studiat istoria artei la lecțiile doamnei Ludmila Toma, au absorbit fiecare cuvânt al ei, pot afirma cu demnitate că fac parte din școala domniei sale. Totdeauna corectă, obiectivă, ea știe să dirijeze și pe un începător în lumea artei, dar și pe noi, doctorii în studiul artelor care au susținut recent tezele. E conștientă de faptul că experiența și profesionalismul vin cu anii și necesită muncă, foarte multă muncă, inclusiv și de căutare de sine, a domeniului și tematicii preferate, dar fără închidere în niște hotare imaginare, rigide.

Deși practica realizării unor studii în Honorem s-a încetățenit demult în mediul nostru științific, suntem convinși că prezentul volum este o lucrare de pionierat în domeniul artelor vizuale din Republica Moldova. Cunoaștem monografiile-album despre mai mulți artiști plastici (colecția „Mari maeștri basarabeni ai secolului XX”), dar, pentru prima dată un doctor în studiul artelor și un consacrat critic de artă a beneficiat de un volum, care ar reflecta activitatea sa pe parcursul anilor – de la practica muzeistică și arheologică la documentările în bibliotecile, arhivele din țară și peste hotare; de la portrete de creație ale artiștilor plastici la monografiile de valoare, de la activitatea didactică... la traducerile din Mihai Eminescu și propriile versuri.

Ludmila Toma este cea care a scos din anonim nume de plasticieni, și-a dedicat activitatea realizării unor monografii fundamentale, a devenit acum protagonista unui volum, realizat de către colegii săi, de cei care o cunosc și o apreciază la justa valoare. Volumul de față include câteva compartimente: o schiță biobibliografică a doamnei Ludmila Toma și imagini din arhiva personală a omagiatei, succedate de articolele a colegilor săi și ale discipolilor, selectate conform principalelor domenii de cer-

cetare – critică de artă, arte plastice și decorative, arhitectură, culturologie. În așa fel, această culegere de articole se prezintă ca un volum de studii interdisciplinare, subliniind încă odată arealul vast al cercetărilor și preocupărilor unui doctor și critic în artă. Ajunsă la cea de-a 75-a primăvară, Ludmila Toma culege roadele activității sale: 45 de ani în calitate de membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova, 35 de ani de la susținerea tezei de doctor în studiul artelor, numeroși discipoli, masteranzi, colegi, cărora le-a cultivat și continuă să le cultive dragostea pentru frumos, dar și obiectivism, responsabilitate, devotament și un deosebit respect pentru patrimoniul artistic al țării. Realizările doamnei Ludmila Toma ocupă un loc de frunte în istoria artei naționale. Vom lăsa să vorbească titlurile monografiilor și ale articolelor publicate, plasticienii și criticii de artă care au lucrat și activează în continuare împreună cu ea.

*Liliana CONDRATICOVA,
dr. în studiul artelor*

LUDMILA TOMA ȘI ROLUL CRITICII ÎN VIAȚA ARTISTICĂ

Cunoscutul critic de artă din Republica Moldova Ludmila Toma, care a publicat mai multe de 100 de lucrări științifice și de popularizare a științei, autoare a 10 monografii și 10 cataloage, dedicate cercetării artei plastice din țară, a atins onorabila vârstă de 70 ani. Pe parcursul anilor, dumneaei a acumulat o experiență bogată prin activitatea în domeniul artelor frumoase, pe care o transmite cu dăruire generației tinere.

Născută la 24 martie 1939, în satul Fedotovo regiunea Moscova, locuiește în Moldova din anul 1945. Privirea ei asupra artei plastice autohtone poate fi considerată ca una din interior. Fiind adolescentă, viziunea cu mult interes expozițiile Muzeului Național de Arte Plastice.

Studiile superioare Ludmila Toma și le-a făcut la Institutul de Pictură, Sculptură și Arhitectură „Ilia Repin” din Leningrad, Facultatea teoria și istoria artelor (anii 1958-1963). După absolvire lucrează la Muzeul Național de Arte Plastice din Chișinău, publicând primele sale cercetări (*Prima expoziție a artiștilor plastici tineri din RSSM*, catalog cu articol introductiv (1966); *Pictura rusă în Muzeul de Stat din RSSM*, catalog (1971) etc. Prima sa monografie consacrată lui Mihai Greco, a fost publicată în 1971. Este rodul comunicării cu maestrul, cât și rezultatul studierii de durată a operei artistului. Își face doctoratul la Institutul de Etnografie și Studiul Artelor în cadrul Academiei de Științe a Moldovei. În 1979 devine doctor în studiul artelor, susținând (la Universitatea de Stat din Sanct-Petersburg) teza cu titlul *Portretul în pictura Moldovei (anii 40-70)*, studiu în care face o analiză a procesului artistic din această perioadă, inclusiv cu abordări teoretice. Monografia cu același titlu apare în 1983.

Conducerea Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM a expediat o scrisoare secretarului CC al PC al Moldovei P.P. Petric în legătură

cu monografia Ludmillei Toma *Portretul în pictura Moldovei*, în care este învinuită de „...derogare de la principiile realismului socialist, de la rigorile esteticii marxist-leniniste”. Ulterior, la ședința comună a Prezidiului și Comitetului de partid al Academiei de Științe a RSSM (7 iulie 1983) a fost adoptată hotărârea: „Pentru subiectivism și nivel profesionist scăzut admis în lucrările publicate, privind analiza creației pictorilor din republică, a pune problema despre necorespunderea postului deținut de către colaboratorul științific superior al sectorului „Critică de artă”, candidatul în studiul artelor L.A. Toma, fiind eliberată din post. Lucrările sale recunoscute peste hotarele republicii, au fost etalate ca „antiștiințifice”.

Astfel, Ludmila Toma a fost nevoită să-și schimbe pentru un timp profesia, devenind profesoară de istoria artelor la Școala de Arte Plastice „Ilia Repin” din Chișinău (actualul Colegiu Republican de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”). Printre studenții cu aspirații creatoare pe care i-a susținut și promovat sunt: Victor Guțu, Lidia Mudrac, Svetlana Șugida ș.a.

Pe lângă studiile cu caracter generalizator, Ludmila Toma publică și portretele de creație ale plasticienilor Klavdia Kobizeva (1978), Ada Zevina (1983), Dimitrie Peicev, Ludmila Țoncev, Elena Bontea ș.a., de rând cu asemenea creatori consacrați, ca Valentina Rusu-Ciobanu.

Deosebit de interesant este studiul de sinteză *Искусство Молдавской ССР. Живопись*, publicat la Moscova, în 1982, în volumul 9 al monografiei *История искусства народов СССР*. Studiul dat a fost menționat cu Diploma de Gradul I al Uniunii Artiștilor Plastici ai URSS, fapt care ne vorbește despre maturitatea în creație și profesionalismul autoarei.

Ludmila Toma a fost reabilitată oficial de UAP din Moldova în 1989. Ea a fost reintegrată în comunitatea științifică prin concurs în 1991, realizând un șir de lucrări științifice noi Mihai Grecu (1997), Moisei Gamburd (1998), Evghenia Gamburd (2007).

Meritele ei în activitatea științifică au fost apreciate în anul 1996 de către Guvernul Republicii Moldova, care i-a conferit titlul Om Emerit. În anii 1998 și 2004 obține Premiul UAP din Moldova pentru merite deosebite întru prosperarea artelor plastice, iar în 2001 este menționată cu Diploma de recunoștință a Academiei de Științe a Moldovei.

Ludmila Toma este un promotor activ al artei Republicii Moldova, participând la deschideri de expoziții și exprimându-și opiniile proprii despre acestea în presă. Motoul Ludmillei Toma în viață este de a urma principiul dreptății în toate, nu numai în sfera artelor. În prezent ea își îndreaptă căutările spre valorificarea operei artiștilor dați uitării pe nedrept, în special visează să editeze o monografie, deja finisată, despre Dimitrie Sevastianov. De asemenea este dusă la bun sfârșit monografia fundamentală despre viața artistică a Moldovei în perioada anilor '40-'80. Academia de Științe a Moldovei și comunitatea artistică din republică o felicită pe Ludmila Toma cu jubileul de 70 ani și îi doresc inspirație, succese și longevitate în creație!

*Ana MARIAN,
dr. în studiul artelor, Arta 2009 : seria „Arte vizuale”,
Chișinău, 2009, P. 123.*

ОЧАРОВАННАЯ ДУША

Маленькая квартира похожа на музей. Здесь, в окружении книг и картин, подаренных художниками, живет Людмила Тома, доктор искусствоведения, сотрудник АН РМ, педагог Академии искусств, один из лучших специалистов в своей области.

Она относится к тем немногим людям, которые, перефразируя шутку польского юмориста Станислава Ежи Леца, могут не только чувствовать аромат, но и постичь химическую формулу запаха. То есть тяга к искусству сочетается в ней с точным математическим складом ума.

А как же быть со стихами? И с живописью в этих стихах?

...Осень красками играет,

Усложняя колорит.

Все оттенки золотого

Переливы серебра

С цветом неба голубого

Не такие, как вчера.

Эти строки из сборника „Стихи моих друзей”, изданного в Екатеринбурге одним из наших бывших земляков. Так же, как и переводы из Михаила Эминеску, они принадлежат перу моей героини и напечатаны здесь, рядом со стихами Эмиля Лотяну, под девичьей фамилией Людмилы Анатольевны – Эйсмонт. Это память о предке с отцовской стороны: не то немце, не то шведе, осевшим в России со времен Петра Великого. А если составить родословное древо, то обнаружится, что западноевропейская ветвь оказалась привитой к монголо-бурятским и украинским корням. У русского человека, родившегося в Подмоскovie в канун второй мировой.

- Людмила Анатольевна, говорят, ранние детские впечатления – самые яркие...

- Первые воспоминания – цветные. Это Средняя Азия:

степь – конца-краю нет, небо над головой и побеленные бараки. Запало в память, наверно, потому, что было не похоже ни на что другое. Мы в эвакуации, значит, мне тогда было года три. И очень хорошо помню салют Победы в Москве – по всему ночному небу.

- А как попали в Молдавию?

- В 1944-м отца направили отстраивать разрушенный Кишинев. А через год, в августе 1945-го, сюда последовала за ним семья – мама, бабушка и я. От вокзала до дома на углу Щусева и Мичурина мы ехали на каруце, среди руин. Я была маленькая, худенькая, бледная. Крестьянки, торгующие фруктами, жалели меня и одаривали чем могли, так что чудных плодов набрался полный подол. Так этот город принял меня – и стал родным.

В книге Людмилы Томы о Евгении Гамбурд, выпущенной в 2007 году Национальным художественным музеем Молдовы, читаем о начале 50-х. Тогда молодой Сергей Параджанов, очарованный поэмой Эмилиана Букова «Андриеш», отснял по ее мотивам сначала «Молдавскую сказку» - короткометражку, по которой защитил диплом, а затем, совместно с Яковом Базилянном, создал полнометражный фильм «Андриеш» (в работе над которым участвовала и Евгения). Приезжая в Кишинев, Параджанов бывал в доме Гамбурд, где собирались коллеги-художники, друзья-архитекторы, видные писатели, музыканты – по сути, весь цвет бессарабской интеллигенции.

- Вы помните атмосферу тех лет?

- По рассказам очевидцев, по сохранившимся документам. Жили бедно, но радостно, с верой в счастливое будущее, царил дух творчества и созидания. А я сама в то время еще ходила в школу.

- Когда впервые открыли для себя изобразительное искусство?

- В восьмом классе. Учительница раздавала нам репродукции картин, и мы писали по ним небольшие сочинения. Потом она повела нас в Художественный музей и дала задание рассказать об увиденном. Многие по привычке так и ограничились описанием одного полотна. А я пошла в библиотеку, зарылась в книги и написала первую в жизни обзорную работу. И это стало началом большого, на всю жизнь, увлечения.

- А что заканчивали?

- Дважды начинала сдавать экзамены в Москве и дважды, по не зависящим от меня обстоятельствам, не доходила до последнего. На третий раз поехала в Ленинград, город, который сам по себе произведение искусства, и там окончила Институт живописи, скульптуры и архитектуры им. И. Е. Репина при Академии художеств по специальности «теория и история искусств». А до этого два года работала экскурсоводом в художественном музее, общалась с искусствоведом М. Я. Лившицем и семьей Греку, которая жила в старом домике прямо в музейном дворе. Получив диплом, я осталась в числе сотрудников музея. Начала писать статьи, брошюры. В 1969 году меня приняли в члены Союза художников. Через десять лет я защитила диссертацию по теме «Портрет в молдавской живописи», работая старшим научным сотрудником в Академии наук Молдавии.

В 1983-м, незадолго до перестройки, Людмила Тома попала в «крамольную» историю, которая закончилась ее выживанием из АН. Подробности можно почерпнуть из статьи в «Вечерке» (8 февраля 1984 г.) «Социальная ответственность художника и позиция критика», подписанной народным художником МССР и заслуженным деятелем искусств МССР. Имена этих и других фигурантов называть не станем: кто-то был фанатом соцреализма, кто-то испугался за себя, а для кого-то главными были собственные ам-

биции и собственная карьера. Итак, цитата: «В минувшем году президиум АН МССР рассмотрел на своем заседании письмо правления СХ Молдавии по поводу статьи Л. Тома «Новые тенденции в развитии молдавской живописи 60-70-х годов», опубликованной в сборнике «Социалистический реализм и проблемы развития искусства Молдавии» (Кишинев, «Штиица», 1982)».

Камнем преткновения стала оценка творчества выдающихся, как уже признано теперь, наших мастеров, в частности, Ады Зевиной. В пику автору ставился даже давно запланированный выход книге о художнице, вышедшей в 1983 году в издательстве «Литература артистикэ». Это в газетной статье. А на заседании президиума АН искусствоведа просто ошельмовали, с помощью убойных формулировок: «буржуазная эстетика» и «не с марксистских позиций». Правда, даже оппоненты признавали: Тома не на тех позициях, но вы попробуйте ее переубедить, когда она так аргументировано выступает. И весь мощный идеологический прессинг обрушился на маленькую хрупкую женщину, которую лишили работы.

- Я не была героиней. Я плакала, думала о том, как содержать семью. Мне было нелегко: только что похоронила мать, отец болен, у него невыплаченная кооперативная квартира, нужно растить дочерей... Писать прошения, по совету друзей, подчеркивая не то, что я специалист, а то, что я мать двоих несовершеннолетних детей, не хотела – это казалось унижительным.

- Поиски справедливости закончились поисками работы?

- В министерстве просвещения сказали: мы не можем разбрасываться такими кадрами – и с осени я уже преподавала в художественном училище. И еще меня очень поддержали в Москве. Морально и не только. С 1984 вплоть до 1991 года я получала именные приглашения в Дом творче-

ства в Паланге.

- Сейчас вы преподаете в Академии искусств и продолжаете научную работу. У вас 10 монографий, 10 брошюр, около сотни научных и научно-популярных статей, не считая прочих публикаций.

- Как историк искусств исследую художественную жизнь Молдовы и проблемы живописи послевоенного периода начиная с 1940-х годов. Уже дошла до 90-х. То есть почти приблизились к настоящему времени.

- И как оно вам – это настоящее время?

- Очень непростое для творчества и творческих личностей. В советскую эпоху художники могли как-то заработать на жизнь. И под сильным внешним давлением сохранить внутреннюю свободу. Как показывают запасники, для себя делали не «соцзаказ, а настоящую живопись. Нынешняя же коммерциализация искусства способна любого проглотить с потрохами. Даже на выставках, обратите внимание, работы скороспелые, агрессивные грубо вытесняют подлинные, развивающие культурные традиции. Это дезориентирует зрителей.

- Что же касается художественного процесса... Даже во времена застоя при СХ проводили «круглые столы», где свободно высказывались различные мнения. Обсуждали выставки. Была напряженная живая жизнь – с анализом, разбором, спорами. Сейчас если и проводятся «столы», то очень редко, лишь на персональных выставках. В центре им. К. Брынкуша выставки сменяют одна другую часто, как правило, через две-три недели. Идет непрерывный поток информации, но не осмысливается.

Между тем обсудить есть что. – творчество и мастеров, и художников среднего поколения, и талантливой молодежи. А также то, что в огромной массе снижается критерий не только качества, но и профессионального соответствия.

Многие начинают ставить производство «картинок» на поток. Рынок развращает больше чем идеология. Некоторые оценки публично высказывать не стоит, чтобы не подставлять художников. Но внутрицеховой разбор очень желателен.

- Где же выход?

- Пока спасательным кругом являются пленэры. В последние годы возобновившись в новом качестве, они возвращают к натуре, к ее постижению.

И все же даже в самые трудные времена художник не уходит от поисков гармонии. Бесконечно интересно Людмила Тома рассказывает о Греку, Зевиной и других мастерах, кого до седых волос числили «молодыми экспериментаторами». Бережно хранит металлическую тарелочку, принадлежавшую некогда Дмитрию Севастьянову и полученную «в наследство» от Ады Зевиной. Внимательно наблюдает за развитием живописцев последующих поколений.

Теперь я вижу, что маленькая квартира совсем не похожа на музей. Это – рабочий кабинет ученого, который и ощущает чудо искусства, и способен постичь волшебную формулу творчества. Не об этом ли стихи Людмилы Анатольевны?

А быть может – случай редкий :

Ангел светлый пролетел,

Душу выпустив из клетки,

Невзначай крылом задел...

**Надежда ЯНВАРЕВА // Русское слово,
2008, 5 сентяб., С. 22**

TABEL CRONOLOGIC

1939

Născută la 24 martie în satul Fedotovo, jud. Moscova.

1945

Locuiește în Chișinău.

1946–1956

Școala Medie nr. 34 din Chișinău.

1956–1958

Ghid al Muzeului de Stat de Arte Plastice RSSM (actualmente MNAM).

1958–1963

Studiile la Facultatea de Teorie și Istoria Artelor, Institutul “I. Repin” din Leningrad.

1963–1971

Cercetător științific, șef al sectorului, Muzeul de Stat de Arte Plastice RSSM, Chișinău.

1969

Vizitează or. Bacu.

1969

Membru al U.A.P.

1970

Vizitează Belgia.

1971–1974

Doctoratul la Institutul Studiul Artelor al A.Ș.M.

1974–1983

Colaborator științific la Institutul Etnografie și Studiul Artelor al A.Ș.M.

1979

Suștinerea tezei de doctor în studiul artelor „Portretul în pictura Moldovei”, specialitatea Arte vizuale 17.00.04 (cu specificarea: arta plastică, decorativă, aplicată).

1983

Diploma de Gradul I, Uniunea Artiștilor Plastici a URSS

1983–1996

Profesor de istoria artei, Școala Republicană de Arte Plastice „I. Repin” din or. Chișinău (actualmente Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”, Chișinău).

1984, 1985, 1988, 1990, 1991

Deplasare la tabăra de creație de la Palanga (Lituania).

1986

Vizitează Bulgaria.

1991–2006

Cercetător științific coordonator, Institutul Studiul Artelor al Academiei de Științe a Moldovei

1992, 1993, 1995, 1996, 2000, 2004, 2009, 2010, 2012, 2014

Vizitează România.

1996

Medalia „Om Emerit” al Republicii Moldova.

1998

Vizitează Israelul. Lansarea cărții „Moisei Gamburd” la Tel Aviv. Studiază monumentele de arhitectură din Ierusalim.

2001

Diploma de recunoștință a Academiei de Științe a Moldovei.

2004

Premiul pentru merite deosebite întru prosperarea artelor plastice, Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova.

2004

Premiul „Moisei Gamburd” al Ministerului Culturii al Republicii Moldova.

2005

Începutul activității didactice la Catedra de Arte vizuale, AM-TAP.

2006–2017

Cercetător științific coordonator, sectorul Arte Plastice, Centrul Studiul Artelor, Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM.

2008

Conferențiar cercetător.

2009, 2012

Diploma de Laureat al Premiului pentru Critică de Arte al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova.

2014

Diploma „Meritul academic”; Diplomă de Excelență pentru realizări excelente în domeniul pedagogiei artei – Ministerul Culturii / Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova / Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice.

2015

În grupul autorilor colecției „Maeștri basarabeni din sec. XX”, care au fost distinși în anul 2015 cu Premiul Național a R. Moldova, a fost nominalizată și dna Ludmila Toma.

2017

Diploma pentru activitatea prodigioasă în cadrul Colegiului de Arte Plastice ”Alexandru Plămădeală”, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova.

2019

Diplomă de Excelență pentru realizări excelente în domeniul pedagogiei artei – Ministerul Culturii / Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova / Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice.

CAPITOLUL I
OPERA
CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE ÎN DOMENIUL
ARTELOR PLASTICE

1975

1. TOMA, LЮДМИЛА. **Портрет в молдавской живописи** / Людмила Тома // Искусство Молдавии. Исследования и материалы. - Кишинев, 1975. – С. 14-34.

1978

2. TOMA, LЮДМИЛА. **К вопросу о дифференциации портрета как жанра живописи** / Людмила Тома // Советское искусствознание '77. – Москва, 1978. - Вып. I. - С. 233-277.

1982

3. TOMA, LЮДМИЛА. **Новые тенденции в развитии современной молдавской живописи '60–'70-х годов** / Людмила Тома // Социалистический реализм и проблемы развития искусства Молдавии. Chișinău : Știința, 1982. – С. 24-41.

1993

4. TOMA, LUDMILA. **Calea de creație a Elenei Bontea** / Ludmila Toma // Arta '93 : Studii, cercetări și documente / Academia de Științe a Moldovei. Institutul de Istorie și Teoria Artei. – Chișinău: Litera, 1993. – P.164-175.

1994

5. TOMA, LUDMILA. **Arta plastică a Republicii Moldova la București** / Ludmila Toma // Arta' 94 : Seria artă plastică, arhitectură / Academia de Științe a Moldovei. Institutul de Istorie și Teoria Artei. – Chișinău, 1994. – P. 123-127.

6. TOMA, LUDMILA. **Etapele creației lui Moisei Gamburg** / Ludmila Toma // Arta' 94 : Seria artă plastică, arhitectură / Academia de Științe a Moldovei. Institutul de Istorie și Teoria Artei. – Chișinău, 1994. – P. 76-85.

1995

7. TOMA, LUDMILA. **Pictura RSSM în perioada presiunii ideologice (anii' 40)** / Ludmila Toma // Arta' 95 : Seria artă plastică, arhitectură / Academia de Științe a Republicii Moldova. Institutul de Istorie și Teoria Artei. – Chișinău, 1995. – P. 65-74.

1996

8. TOMA, LUDMILA. **Sur la peinture de Mihai Greuc** / Ludmila Toma // Etudes sur l'art de la Moldavie : Beaux arts, Architecture, Musique, Théâtre, Cinema / Academie des sciences de Moldavie. Institut D'Histoire de L'Art. – Chișinău, 1996. – P.13-18.

1997

9. TOMA, LUDMILA. **Pictura din RSSM în situația de criză (prima jumătate a anilor cincizeci)** / Ludmila Toma // Arta'97 : Arte plastice, Arhitectură, Muzică, Teatru, Cinema / Academia de Științe a Moldovei. Institutul de Istorie și Teoria Artei. – Chișinău, 1997. – P. 148-153.

1998

10. TOMA, LUDMILA. **Viața artistică și pictura din RSSM (anii 1955-1963)** / Ludmila Toma // Arta'98 / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Studiul Artelor. – Chișinău: Editura Atelier, 1999. - P. 38-41.

1999-2000

11. TOMA, LUDMILA. **Incursiuni în creația Ludmillei Țoncev** / Ludmila Toma // Arta 1999-2000: Arte plastice, Arhitectură, Muzică, Teatru, Cinema / Academia de Științe a Republicii Moldova. Institutul Studiul Artelor. – Chișinău, 2000. – P. 66-72.

2002

12. TOMA, LUDMILA. **Peisajul în pictura din Republica Moldova** / Ludmila Toma // Arta 2002: Arte plastice, Arhitectură, Muzică, Teatru, Cinema / Academia de Științe a Republicii Moldova. Institutul Studiul Artelor. – Chișinău, 2002. – P. 71-73.

2003

13. TOMA, LUDMILA. **Calea de creație a Eugeniei Gamburd** / Ludmila Toma // Arta 2003: Arte plastice, Arhitectură, Muzică, Teatru, Cinema / Academia de Științe a Republicii Moldova. Institutul Studiul Artelor. – Chișinău, 2003. – P. 59-64.

2004

14. TOMA, LUDMILA. **Tradițiile artei populare în pictura din Moldova. Anii' 60 ai secolului XX** / Ludmila Toma // Arta 2004: Arte plastice, Arhitectură, Muzică, Teatru, Cinema / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Studiul Artelor. – Chișinău, 2004. – P. 48-53.

2005

15. TOMA, LUDMILA. **Tendințe noi în pictura Moldovei în anii '70 – prima jumătate a anilor' 80 ai secolului XX** / Ludmila Toma // Arta 2005 : Arte vizuale : Arte plastice, Arhitectură / Academia de Științe a Republicii Moldova. Institutul Studiul Artelor. – Chișinău, 2005. – P. 55-64.

2006

16. TOMA, LUDMILA. **Căutări plastice în creația tinerilor pictori din anii 1970-1980** / Ludmila Toma // *Arta 2006 : Arte vizuale : Arte plastice, Arhitectură / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2006. – P. 53-58.*

2007

17. TOMA, LUDMILA. **Mihail Grecu, un promotor al noilor tendințe în pictura contemporană din Moldova** / Ludmila Toma // *Arta 2007 : Arte vizuale / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2007. – P. 107-112.*

2008

18. TOMA, LUDMILA. **Particularitățile vieții artistice din RSS Moldovenească în cea de-a doua jumătate a anilor '80** / Ludmila Toma // *Arta 2008 : Seria: Arte vizuale / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2008. – P. 137-148.*

2009

19. TOMA, LUDMILA. **Pictura în contextul vieții artistice a Moldovei din prima jumătate a anilor 1990** / Ludmila Toma // *Arta 2009 : Seria: Arte vizuale / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2009. – P. 74-81.*

20. TOMA, LUDMILA. **Unele probleme ale studierii creației lui Dmitri Sevastianov** / Ludmila Toma // *Colecții muzeale: descoperiri și redescoperiri: Materialele Conferinței științifice Chișinău, 29-30 noiembrie 2007. – Muzeul Național de Artă al Moldovei, 2009. – P.72-78.*

21. TOMA, LUDMILA. **Pictura și sculptura de șevalet în contextul vieții artistice din RSSM. Anii 1940–1954 (în baza colecțiilor MNAM)** / Ludmila Toma // Colecții muzeale: descoperiri și redescoperiri, Chișinău, MNAM, 2009, p. 87-114.

2011

22. TOMA, LUDMILA. **Etapa timpurie de creație a lui Dimitrie Sevastianov (1930-1940)** / Ludmila Toma // Arta 2011 : Seria: Arte vizuale / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2011. – P. 71-79.

2012

23. TOMA, LUDMILA. **Calea de creație a lui Iacov Averbuh** / Ludmila Toma // Arta 2012 : Seria: Arte vizuale / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2012. – P. 161-163.

2013

24. TOMA, LUDMILA. **Rolul criticii în procesul artistic al Moldovei** / Ludmila Toma // Arta 2013 : Seria: Arte vizuale. Serie nouă. Vol. XXII, nr. 1 / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2013. – P. 135-141.

2014

25. TOMA, LUDMILA. **Creația Inesei Țâpin (1946-2013)** / Ludmila Toma // Arta 2014 : Seria: Arte vizuale. Serie nouă. Vol. XXIII, nr. 1 / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2014. – P. 120-124.

26. TOMA, LUDMILA. **Arta plastică de șevalet din RSSM**

în perioada «dezghețului» / Ludmila Toma // Colecții muzeale: descoperiri și redescoperiri: Materialele Conferinței științifice, Chișinău. – Muzeul Național de Artă al Moldovei, 2014. – P. 113-123.

27. TOMA, ЛЮДМИЛА. Критика в художественном процессе Молдавии (вторая половина XX - начало XI вв.) / Ludmila Toma // Актуальные вопросы развития искусствоведения в России и странах СНГ: Материалы Международной научной конференции. - Казань, 2014. - С. 144-150.

2016

28. TOMA, LUDMILA. Pictura Anei Baranovici (1906–2002) / Ludmila Toma // ARTA 2016. : Seria: Arte vizuale. Serie nouă. Vol. XXV, nr. 1 / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2016. – P. 112-116.

2017

29. TOMA, LUDMILA. Arta plastică de șevalet din RSSM în a doua jumătate a anilor 60 ai secolului trecut / Ludmila Toma // Colecții muzeale: descoperiri și redescoperiri. Chișinău, MNAM: Culegere de comunicări. – Chișinău, 2017. – P. 17-22.

30. TOMA, LUDMILA. Chipuri spiritualizate în pictura Ludmilei Țoncev / Ludmila Toma // Colecții muzeale: descoperiri și redescoperiri. Chișinău, MNAM: Culegere de comunicări. Ediția 2015–2016. – Chișinău, 2017. – P. 70-75.

31. TOMA, LUDMILA. Peisajul urban în pictura Moldovei din secolul al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea / Ludmila Toma // ARTA 2017. Vol. XXVI, nr. 1. – Chișinău, 2017. – P. 113-119.

**REZUMATELE COMUNICĂRILOR CONFERINȚELOR
ȘTIINȚIFICE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE**

32. TOMA, LUDMILA. **Rolul criticii în procesul artistic al Moldovei** / Ludmila Toma // Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice a IPC. – Chișinău: Garomont, 2013. – P. 112-113.

33. TOMA, ЛЮДМИЛА. **Незабываемые встречи** / Ludmila Toma // Свободомыслия очаг... Всесоюзный семинар искусствоведов в Паланге 1970–1991. – Москва : Галарт, 2013. – С. 147-151.

34. TOMA, LUDMILA. **Creația Inesei Țâpin (Chișinău, 1946–2013)** / Ludmila Toma // Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor: [Rezumatele comunicărilor]. – Chișinău: Garomont, 2014. – P. 118.

35. TOMA, LUDMILA. **Arta acuarelei în Moldova (anii 1940 – începutul anilor 2000)** / Ludmila Toma // Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor: Programul și rezumatele conferinței internaționale. – Chișinău, 2015. – P. 141-142.

36. TOMA, LUDMILA. **Peisajul urban în pictura din Republica Moldova ale secolelor XX–XXI** / Ludmila Toma // Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare : Program și rezumatele conferinței internaționale. – Chișinău: Notograf Prim, 30-31 mai 2017. – P. 122.

37. TOMA, LUDMILA. **Pictura Anei Baranovici (1906–2002)** / Ludmila Toma // Patrimoniul cultural – cercetare, valorificare, promovare: Program și rezumatele conferinței științifice internaționale. – Chișinău: Notograf Prim, 31 mai-2 iunie, 2016. – P. 135.

38. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Претворение эстетических основ народного искусства в станковой живописи Молдовы второй половины XX – начала XXI вв** / Людмила Тома // Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe și abordări: Program și rezumatele comunicărilor. - Chișinău: Notograf Prim, 23-24 mai 2017. - P. 87-88.

MONOGRAFII

1971

39. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Михаил Греку** / Людмила Тома. – Кишинев : Карта молдовенеаскэ, 1971. – 36 с, 29 илл.

1978

40. ТОМА, LUDMILA. **Clavdia Cobizeva** / Ludmila Toma. – Chișinău : Literatura artistică. 1978. – 74 p., reprod.

1983

41. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Портрет в молдавской живописи (1940-1970-е годы)** / Людмила Тома. – Кишинев: Штинца, 1983. – 184 с., илл.

42. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Ада Зевина** / Людмила Тома. – Кишинев: Литература артистикэ, 1983. – 76 с., илл.

RECENZII

43. Гольцов, Дмитрий, Григорашенко, Леонид. Социальная ответственность художника и позиция критика / Дмитрий Гольцов, Леонид Григорашенко // Вечерний Кишинев. – 1984. - 8 февр. – С. 4. – Рецензия на книгу: Тома Людмила. **Ада Зевина**. – Кишинев: Литература артистикэ, 1983. – 76 с., илл.

1997

44. TOMA, LUDMILA. **Mihai Grecu** / Ludmila Toma. – Chișinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1997. – 100 p., reproducție.

45. **VIDA, GHEORGHE**. Ludmila Toma. Monografia Mihai Grecu / Gheorghe Vida // Studii și cercetări de istoria artei. Seria „Artă plastică”. Volumul 44. – București, 1997. – P. 80-81. – Rec. la cartea: Toma Ludmila. **Mihai Grecu**. – Chișinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1997. – 100 p., reproducție.

1998

46. TOMA, LUDMILA. **Moisey Gamburd** / Ludmila Toma / Academia de Științe a Moldovei. Institutul de Istorie și Teoria Artei. – Chișinău: Muzeul Național de Arte Plastice al Republicii Moldova, 1998. – 159 p., reproducție.

47. DRĂSLICEAN, RADU. Revenirea lui Moisei Gamburd / Radu Drăslicean // Atelier. – 1999. Nr. 1-2. P. 38-40. – Rec. la cartea: Toma Ludmila. Moisey Gamburd. Chișinău: Muzeul Național de Arte Plastice al Republicii Moldova, 1998. – 159 p., reproducție.

2006

48. TOMA, LUDMILA. **Mihail Grecu** / Ludmila Toma / Maestri basarabeni din secolul XX. – Chișinău: Editura ARC, 2006. – 111 p., reproducție.

2007

49. TOMA, LUDMILA. **Eugenia Gamburd** / Ludmila Toma. – Chișinău : Muzeul Național de Artă al Moldovei, 2007. – 143 p. : reproducție.

50. NICORICI, LILIANA. Ludmila Toma. Monografia-album

Eugenia Gamburd. (Tel-Aviv, 2007) / Liliana Nicorici // ARTA. - 2008. – P. 165-166. – Rec. la cartea: Toma Ludmila. Eugenia Gamburd. – Chișinău : Muzeul Național de Artă al Moldovei, 2007. – 143 p. : reprod.

ISBN 978-965-555-288-1. Mod de acces: <http://patrimoniul.asm.md/?p=989> (Accesat 23.05.2019)

2012

51. TOMA, LUDMILA. **Dimitrie Sevastianov** / Ludmila Toma / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. – Ch. : S. n., 2012. – 112 p., reprod.

52. MARIAN, ANA. O apariție editorială așteptată pe ambele maluri ale Prutului – monografia **Dimitrie Sevastianov** de Ludmila Toma / Ana Marian // ARTA. – 2012. – P. 171-172. – Rec. la cartea: Toma Ludmila. Dimitrie Sevastianov / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. – Ch. : S. n., 2012. – 112 p., reprod.

ISBN 978-9975-4247-7-6. – Mod de acces: <http://patrimoniul.asm.md/?p=1025> (Accesat 23.05.2019)

2018

53. TOMA, LUDMILA. **Procesul artistic în Republica Moldova (1940-2000) : Pictură. Sculptură. Grafică** / Ludmila Toma ; foto lucrări: Iurie Foca [et al.]. – Chișinău : Muzeul Național de Artă al Moldovei, 2018. – 246 p. : reprod.

ISBN 978-9975-129-50-3

54. TOMA, ЛЮДМИЛА. **Художественный процесс в Республике Молдова (1940–2000): Живопись. Скульптура. Графика** / Людмила Тома ; фото lucrări: Iurie Foca [et al.]. – Chișinău, 2018. – 246 p. : reprod.

ISBN 978-9975-129-51-0

55. STĂVILĂ, TUDOR. **O panoramă a Fenomenului artistic** / Tudor Stăvilă // Akademos. – 2019. - № 1. – P.151. - Rec. la cartea: Toma Ludmila. Procesul artistic în Republica Moldova (1940-2000) : Pictură. Sculptură. Grafică / Художественный процесс в Республике Молдова (1940–2000): Живопись. Скульптура. Графика. – Chişinău, 2018. – 247 p. + 200 il.

CONSULTANT ŞTIINŢIFIC

56. [ТОМА, ЛЮДМИЛА] **Русская ветвь изобразительного древа Молдовы=Creanga rusă a arborelui creativităţii din Moldova** : Каталог-справочник. Творческие биографии художников, принимавших участие в выставках Товарищества „М-Арт”. – [cons. şt.: L. Toma] - Санкт-Петербург, 2013. – 172 с.

EDIŢII ÎNGRIJITE, COORDONATE ŞI PREFAŢATE DE LUDMILA TOMA

57. Первая республиканская молодежная художественная выставка 1966 г.: Каталог / авт. - сост. : **Людмила Тома**. – Кишинев, 1968. – С. 3-8.

58. Юбилейная выставка изобразительного искусства Молдавской ССР, посвященная 50-летию Великой Октябрьской социалистической революции: Каталог / авт. - сост. : **Людмила Тома**. – Кишинев: Тимпул, 1969.

59. ТОМА, ЛЮДМИЛА. Русская живопись XVIII-начала XX веков (в Государственном художественном музее МССР): Каталог / авт. - сост. **Людмила Тома**. – Кишинев: Тимпул, 1970. – 48 с.: илл.

60. TOMA, LUDMILA. Pictura rusă sec. XVIII începutul sec. XX (Muzeul de Stat de Arte Plastice din RSSM) : Catalog / aut.-alc. **Ludmila Toma**. – Chişinău: Timpul, 1971. – 48 p.: il.

61. МИХАИЛ ГРЕКУ: Каталог / вступ. ст.: **Людмила Тома**. – 1976.

62. КЛАВДИЯ КОБИЗЕВА: Каталог / вступ. ст.: **Людмила Тома**. – 1976.

63. АДА ЗЕВИНА. Живопись: Каталог / вступ. ст.: **Людмила Тома**. – 1979.

64. ГОЛЬЦОВ, Д., ЛИВШИЦ, М., ТОМА, Л. Художники Молдавии / соавт. : **Людмила Тома**. – Киев: Мистецтво, 1979. – 176 p.

65. ГЕОРГИЙ ЖАНКОВ (живопись). ЛЕОНИД ФИТОВ (скульптура): Выставка произведений: Каталог: / вступ. ст.: **Людмила Тома**. – 1981. – С. 4-5.

66. МИХАИЛ ГРЕКУ. Выставка произведений: Каталог / вступ. ст.: **Людмила Тома**. – 1986.

67. МИХАИЛ ГРЕКУ. Живопись: Каталог выставки / сост.: **Людмила Тома**. – Москва: Советский художник, 1989. – 55 с.: илл.

68. MIHAI GRECU. Pictură : Catalog / alcăt.: **Ludmila Toma**. - Chişinău, 1992.

69. TUDOR ZBÂRNEA. Pictură: [pliant] / Ministerul Culturii al Republicii Moldova. / apreciere : **Ludmila Toma**. - Oficiul

Național pentru documentare și expoziții de artă, 1995.

70. TUDOR ZBÂRNEA. Pictură=Painting: Catalog / cuvânt introd. : **Ludmila Toma**. – Chișinău: Uniunea Artiștilor Plastici din Moldova, 1998. – P.5-6.

71. Союз художников Республики Молдова : Тудор Збыр-ня / вступ. ст.: доктор искусствоведения Людмила Тома // ЦДХ 2001. Московский Международный Художественный Салон : Каталог выставки. – Москва, 2001 – с. 30.

72. LUDMILA ȚONCEVA. Pictură: Catalog / Fundația Soros-Moldova / prezentare : **Ludmila Toma**. – Chișinău: “Sigma IG”, 2002. – 72 p.

73. ADA ZEVIN : [Album] / alcăt. : **Ludmila Toma**. – Chișinău: ARC, 2003. – 80 p.

74. ELENA BONTEA : [Album] / prezentare : **Ludmila Toma**, dr. în arte; Imagini : Iurie Foca. – Chișinău, 2004.

75. Moldova. Arta Contemporană = Moldova. Contemporary Art / art. introductiv : – **Ludmila Toma**; Fotograf: Iurie Foca. – Chișinău: Atelier, 2006. – P. 5-10.

76. DIMITRIE SEVASTIANOV (1908-1956). Pictură. Grafică : In memoriam : : [Pliant] / Muzeul Național de Artă al Moldovei / articol : dr. în studiul artelor : **Ludmila Toma**. – Chișinău, 2008.

77. ADA ZEVIN: [Pliant] / Muzeul Național de Artă al Moldovei / articol : dr. în studiul artelor : **Ludmila Toma**. – Chișinău, 2008.

78. Galeria de sculptură contemporană. Colecția Muzeului Național de Artă al Moldovei: [Album] / red. științific : **Ludmila Toma**. – Chișinău: Cartea Moldovei, 2008. – 184 p.: il.

79. Repere ale Artei Naționale: [Pliant] / articol: **Ludmila Toma**. – Chișinău, 2009.

80. DIMITRIE PEICEV. Pictură: [Pliant] / articol: **Ludmila Toma**. – Chișinău, 2010.

81. ЛЮДМИЛА ЦОНЧЕВА: [Pliant] / Российский Центр Науки и Культуры в Республике Молдова. Посольство Российской Федерации в Республике Молдова. Товарищество Русских Художников Республики Молдова. „М-Арт” (Вернисаж 5 мая, 2011, 16.00) / apreciere : **Ludmila Toma**. – Chișinău, 2011.

82. МАТУС ЛИВШИЦ [îngrijirea memoriilor] // Arta 2011 : Seria: Arte vizuale / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor / comentarii : **Ludmila Toma** – Chișinău, 2011. – P. 152-169.

83. SERGIU GALBEN. Creator de armonii ale nesfârșitului: [Pliant] / articol: **Ludmila Toma**. – Chișinău, 2012.

84. Chișinăul în pictură (peisaje, portrete): Catalog bibliografic / Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”. Centrul de Informare și Documentare Chișinău / alcăt. **Ludmila Toma**, dr. în studiul artelor, Taisia Foiu. – Chișinău, 2012. – 176 p.

85. TOMA, LUDMILA. Calea pictorului / Ludmila Toma // **Vladimir Palamarcu**. Pictura și grafica / art. introd.: **Ludmila Toma**. – Chișinău, 2015. – P. 4-6.

86. MIHAIL GRECU. **100 de ani** / alcăt.: **Ludmila Toma**, Tamara Grecu-Piecev, Chișinău: Epigraf, 2016. – 340 p.

87. MIHAIL GRECU. Pictură: Catalog / art. introd.: **Ludmila Toma**. – Chișinău: Muzeul Național de Artă al Moldovei, 2016.

88. ADA ZEVIN (1918-2005): Catalog / art.întrod.: **Ludmila Toma**. – Chișinău: Muzeul Național de Artă al Moldovei, 2018. – 27 p. : il.

ARTICOLE, CONSEMĂRI DIN CULEGERI ȘI PUBLICAȚII PERIODICE

1965

89. TOMA, LUDMILA. **La început de cale** : [despre creația Elenei Bontea] / Ludmila Toma // Femeia Moldovei. – 1965. – №. 7. – P. 13.

1968

90. TOMA, LUDMILA. **Două decenii (sculptură)** / Ludmila Toma // Nistru. – 1968. – №. 2. – P. 151-153.

1969

91. TOMA, LUDMILA. **Artistism authentic** : [despre expoziția „Casele copilăriei mele” a lui M. Grecu] / Ludmila Toma // Tinerimea Moldovei. – 1969. – 2 aug.

92. TOMA, LUDMILA. **Creația Adei Zevin** / Ludmila Toma // Nistru. – 1969. – №. 3. – P.142-146.

93. TOMA, ЛЮДМИЛА. **Поэма в красках** : [о выставке живописи Армении в Кишиневе] / Людмила Тома // Советская Молдавия. – 1969. – 29 июня.

1971

94. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Народная архитектура Молдавии** / Людмила Тома // Искусство стран и народов мира : Краткая художественная энциклопедия. Т. 3. Москва : Советская энциклопедия, 1971. – С. 9-16.

95. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Скульптура** / Людмила Тома // Художественная жизнь Молдавии. – Кишинев, 1971. – С. 21-23.

96. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Экзамен на творческую зрелость. Скульптура на юбилейной выставке** / Людмила Тома // Вечерний Кишинев. – 1971. – 17 марта.

1974

97. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Сплав мысли и чувства: [о живописи В. Русу-Чобану]** / Людмила Тома // Советская Молдавия. – 1974. – 22 сент.

1975

98. ТОМА, LUDMILA. **Reflecții pe marginea creației tinerilor pictori** / Ludmila Toma // Nistru. – 1975. – №. 9. – P. 150-153.

99. ТОМА, LUDMILA. **Sculptorul Lev Averbuh** / Ludmila Toma // Cultura. – 1975. – № 11. – P. 11.

100. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Декоративный рельеф** / Людмила Тома // Декоративное искусство. – Москва, 1975. – № 8.

101. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Поэзия цвета** (заметки о творчестве В. Руссу-Чобану) / Людмила Тома // Кодры. - Кишинев, 1975. – № 7. – С. 118-122.

1976

102. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Ваятель** [о выставке произведений К. Кобизевой] / Людмила Тома // Советская Молдавия. – 1976. – 31 дек.

103. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Сказ о родной земле** : [о живописи Игоря Виеру] / Людмила Тома // Советская Молдавия. – 1976. – 6 окт.

1977

104. ТОМА, LUDMILA. **Confruntând adevărurile esențiale** / Ludmila Toma // Nistru. – 1977. – № 6. – P. 143-145.

105. ТОМА, LUDMILA. „**Devenind liber și înțelept...**”: [despre expoziția pictorului M. Grecu] / Ludmila Toma // Chișinău. Gazeta de seară. – 1977. – 22 ian.

106. ТОМА, LUDMILA. **Evoluția portretului în arta plastică moldovenească** / Ludmila Toma // Nistru. – 1977. – № 12. P. – 131-135.

1978

107. ТОМА, LUDMILA. **Mihail Grecu – poet al culorilor** : [despre creația plasticianului] / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 1978. – 3 aug. – P. 3.

108. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Творческий путь К. С. Кобизевой** / Людмила Тома // Советская скульптура '76. – Москва, 1978. – С. 107-112.

1979

109. ТОМА, LUDMILA. **Portretul în creația Valentinei Rusu-Ciobanu** / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 1979. - Martie. – P. 6.

110. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Изобразительное искусство послевоенного периода. Живопись** / Людмила Тома // Молдавская Советская Социалистическая Республика. – Кишинев : Главная редакция Молдавской Советской энциклопедии, 1979. – С. 436-437.

111. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Михаил Греку**/ Людмила Тома // Советская живопись '76-'77. – Москва, 1979. – С. 170-176.

112. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **На полотне – жизнь**: [о творчестве Иона Жуматия] / Людмила Тома // Советская Молдавия. – 1979. – 18 дек.

1980

113. ТОМА, LUDMILA. **Sobrietate, expresivitate** / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 1980. – № 10. – Р. 7.

114. ТОМА, LUDMILA. **Un pictor-portretist original** : Expoziția lui G. Sainciuc / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 1980. – №. 3. – Р. 7.

115. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Валентина Бахчеван. Дмитрий Пейчев** / Людмила Тома // Кругозор. – 1980. – № 6. – С. 14-15.

116. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Воспеть свой край** : [о выставке произведений Виктора Иванова] / Людмила Тома // Советская Молдавия. – 1980. – 21 мая.

117. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Мартовский вернисаж Ады Зевиной** / Людмила Тома // Вечерний Кишинев. – 1980. – 7 марта.

118. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Молодость страны** : [о выставке произведений молодых художников Молдавии] / Людмила Тома // Советская Молдавия. – 1980. – 30 авг.

1981

119. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Земля и люди. Республиканская выставка произведений художников Молдавии** / Людмила Тома // Творчество. – 1981. – № 10. – С. 5-7.

1982

120. ТОМА, LUDMILA. **Însemnări despre pictură.** / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 1982. – №. 5. – P. 1-2.

121. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Искусство Молдавской ССР. Живопись** / Людмила Тома // История искусства народов СССР. Том 9. Кн. I : Искусство народов СССР 1960-1977 годов. – Москва : Изобразительное искусство, 1982. – С. 321-330.

1986

122. ТОМА, LUDMILA. **Maestrul Grecu, atât de surprinzător** : [M. Grecu la 70 de ani] / Ludmila Toma // Chișinău. Gazeta de seară. – 1986. – 1 dec.

123. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **В поэтическом аспекте видения** : [о творчестве Дмитрия Пейчева] / Людмила Тома // Искусство. – 1986. – №. 8. – С. 22-25.

124. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **В поэтическом ключе** : [о живописи Дмитрия Пейчева] / Людмила Тома // Вечерний Кишинев. – 1986. – 22 нояб.

125. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Всегда неожиданный Греку** : [о живописи Михаила Греку] / Людмила Тома // Вечерний Кишинев. – 1986. – 1 дек.

126. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Поэзия живописи. Городские пейзажи Людмилы Цончевой** / Людмила Тома // Вечерний Кишинев. – 1986. – 13 мая.

127. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Поэтическим слогом живописи. Творчество Людмилы Цончевой** / Людмила Тома // Кодры. – 1986. – № 8. – С. 124-126.

128. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Своя интонация** : [выставка произведений Елены Бонтя] / Людмила Тома // Творчество. – 1986. – № 12. – С. 26.

1988

129. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Надежды и тревоги** : [о художественной жизни в Молдавии] / Людмила Тома // Советская Молдавия. – 1988. – 13 сент.

1989

130. ТОМА, LUDMILA. **Gaudeamus. Ada Zevina** / Ludmila Toma // Orizontul. – 1989. – № 4. – P. 50-55.

131. ТОМА, LUDMILA. **Geneza** : [despre creația pictorului M. Grecu] / Ludmila Toma // Orizontul. – 1989. – № 11. – P. 45-48.

132. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Генезис. Михай Греку** / Людмила Тома // Горизонт. – 1989. – № 11. – P. 45-52.

133. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Живопись Михаила Греку – в Москве** / Людмила Тома // Вечерний Кишинев. – 1989. – 10 февр.

1990

134. ТОМА, LUDMILA. **Universul creat de Elena Bontea** / Ludmila Toma // Columna. – 1990. – № 12. – P. 50-55.

135. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Мир образов Елены Бонтя** / Людмила Тома // Колумна. – 1990. – № 12. – С. 50-55.

1992

136. ТОМА, LUDMILA. **Ion Sălișteanu la Chișinău** / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 1992. – № 52. – 24 dec. – P. 6.

137. ТОМА, LUDMILA. **Ludmila Țonceva** / Ludmila Toma // Columna. – 1992. – № 8-9. – P. 48-53.

138. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Верность себе** : [о живописи Людмилы Цончевой] / Людмила Тома // Колумна. – 1992. – С. 48-53.

139. ТОМА, LUDMILA. **O cunună de lauri pe ruinele realismului socialist**: [despre creația pictorului M. Grecu] / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 1992. – 9 iun. (№ 28). – P. 6.

140. ТОМА, LUDMILA. **Pictura lui Mihai Grecu la Bacău** / Ludmila Toma // Arta' 1992 : Studii, cercetări și documente / Academia de Științe a Moldovei. Secția Studiul Artelor. – Chișinău: Litera, 1992. – P. 147-149.

141. ТОМА, LUDMILA. **Un pictor-poet: Mihai Grecu** / Ludmila Toma // Deșteptare. – Bacău. – 1992. – № 32.

142. ТОМА, LUDMILA. **Visăm albume de lux, vedem rafaturi goale** / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 1992. – № 41. – P. 6.

143. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Врата в душу художника** : [о выставке М. Греку в Бакэу] / Людмила Тома // Вечерний Кишинев. – 1992. – 21 апр.

1993

144. TOMA, LUDMILA. **Arta Adei Zevin dincolo de anotimpuri** / Ludmila Toma // Lanterna magică. – 1993. – № 9-10. – P. 5.

145. TOMA, LUDMILA. **Ada Zevin la 75 de ani** / Ludmila Toma // Știința. – 1993. – № 12. – P.12.

146. TOMA, LUDMILA. **Contopirea amintirilor cu visul** : [despre pictorul Tudor Zbârnea] / Ludmila Toma // Glasul națiunii. – 1993. – № 42.

147. TOMA, LUDMILA. **Eu-l plastic al Alei Rusu** / Ludmila Toma // Lanterna magică. – 1993. – № 11-12. – P. 5.

148. TOMA, LUDMILA. **Moisei Gamburd** / Ludmila Toma // Știința. – 1993. – № 12. – P. 12.

149. TOMA, LUDMILA. **O privire „de la distanță” asupra artei plastice de acasă** / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 1993. – 8 apr. – № 15. – P. 6.

150. TOMA, LUDMILA. **Portretul Elenei Bontea în peisajul picturii basarabene** / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 1993. – № 51. – 16 dec. – P. 6.

151. TOMA, LUDMILA. **Rezonanțele artei plastice occidentale în creația lui Mihail Grecu** / Ludmila Toma // Moldova : deschideri științifice și culturale spre Vest : Congresul 18 al Academiei Româno-Americane de Științe și Arte (13-16 iulie 1993) ; Secția 1: Științe Umanistice ; Secția 2: Științe politice, științe economice. Rezumate. Vol. 1 / Coord. : Secția de Științe Umanistice a A.Ș.M. – Chișinău : [s. n.], 1993. – P. 137-138.

152. TOMA, LUDMILA. **Rostirea esențelor** / Ludmila Toma // Basarabia. – 1993. – №. 4. – P. 190-191.

153. TOMA, LUDMILA. **Secretul pictorului** : [despre expoziția pictorului Ion Sălișteanu] / Ludmila Toma // Chișinău de seară. – 1993. – 8 noiemb.

154. TOMA, LUDMILA. **Un debut la București** / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 1993. – № 27. – P. 6.

155. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Певец бессарабского крестьянства** : [о творчестве Моисея Гамбурда] / Людмила Тома // Наш голос. – 1993. – нояб.

156. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Утверждающая прекрасное** : [о выст. живописи Людмилы Цончевой] / Людмила Тома // Вечерний Кишинев. – 1993. – 9 дек.

1994

157. TOMA, LUDMILA. **Valoarea în opoziție cu onorurile oficiale** : [despre creația Adei Zevin] / Ludmila Toma // Literatura și arta. – № 16. – 1994. – 14 iun.

158. TOMA, LUDMILA. **Valoarea picturii lui Mihai Greșcu** / Ludmila Toma // Probleme actuale ale artei naționale. – Chișinău, 1994. – P. 130-138.

1995

159. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Ваятель** : [о творчестве Клавдии Кобизевой] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 1995. – 18 март.

160. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Мужество – иметь свое мнение** : [о деятельности искусствоведа Матуса Лившица] / Людми-

ла Тома // Независимая Молдова. – 1995. – 21 февр.

161. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Через тернии к звездам** : [о живописи Михаила Греку] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 1995. – 12 дек.

1996

162. ТОМА, LUDMILA. **Pictura Adei Zevina** / Ludmila Toma // Dilema. – 1996. – апр.

163. ТОМА, LUDMILA. **Sur la peinture de Mihai Grecu** // Etudes sur l'art de la Moldavie. – Chişinău, 1996. – P. 13-18.

164. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Живопись Михаила Греку звучит как органная месса** / Людмила Тома // Молдавские ведомости. – 1996. – 28 дек.

1997

165. ТОМА, LUDMILA. **În lumea lui Valeriu Sandu** / Ludmila Toma // Arts longa. – 1997. – № 2. – P. 3.

166. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Верность себе**: [о выставке живописи Ады Зевин в выставочном зале Союза Художников Молдавии] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 1997. – 12 июл. – P. 3.

167. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Движение чуткой души** : [о творчестве Тудора Збырни] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 1997. – 15 апр.

168. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Победа, оплаченная биографией** : [о выставке произведений Зиновия Синицы] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 1997. – 1 июл.

169. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Сила страсти** : [о юбилейной выставке произведений Людмилы Цончевой] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 1997. – 1 июл.

170. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Судьбы двух живописцев** : [о выставке живописи Д. Севастьянова и А. Баранович] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 1997. – 13 нояб.

1998

171. ТОМА, LUDMILA. **Ada Zevina la 80 ani** / Ludmila Toma // Arta '98 / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Studiul Artelor. – Chișinău: Editura Atelier, 1999. – P. 173.

172. ТОМА, LUDMILA. **Zinovie Sinița** : [pictor] / Ludmila Toma // Atelier. – 1998. – № 3-4. – P. 4.

173. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Картины, несущие радость** : [о творчестве Василия Дохотару] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 1998. – 9 июн.

174. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Кувшин и статуя Венеры** / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 1998. – 29 авг.

1999

175. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **В мире образов Сергея Сулина** / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 1999. – 24 февр.

176. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Труд, достойный восхищения** : [выставка „Художники Бэлць”] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 1999. – 3 июн.

2000

177. TOMA, LUDMILA. **Victor Ivanov – 90 ani de la naștere** / Ludmila Toma // Arta 1999-2000: Arte plastice, Arhitectură, Muzică, Teatru, Cinema / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Studiul Artelor. – Chișinău, 2000. – P. 161.

178. TOMA, ЛЮДМИЛА. **Живое дыхание искусства** : [о выставке произведений Анны Баранович и Лазаря Дубиновского] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 2000. – 27 нояб. – С. 3.

179. TOMA, ЛЮДМИЛА. **Мелодия графики** : [о выставке Инны Цыпиной] / Людмила Тома // Независимая Молдова. - 2000. – 1 нояб.

2001

180. TOMA, LUDMILA. **Acuarelele Adei Zevin** / Ludmila Toma // Arta 2001: Arte plastice, Arhitectură, Muzică, Teatru, Cinema / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Studiul Artelor. – Chișinău, 2001. – P. 115-116.

181. TOMA, LUDMILA. **Acuarelele Adei Zevin** / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 2001. – 11 oct. – P. 6.

182. TOMA, LUDMILA. **Dialog cu lumea înconjurătoare** : [despre pictorița Ludmila Țoncev] / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 2001. – 8 noiemb. – P. 6.

183. TOMA, LUDMILA. **Viața și opera lui Vasile Toma** / Ludmila Toma // Tyragetia / Muzeul Național de Istorie a Moldovei. – 2001. – P. 153-158.

184. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Жажда жизни** : [к юбилейной выставке Людмилы Цончевой] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 2001. – 6 авг.

185. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Живопись Ады Зевиной: возвышенность и глубина** / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 2001. – 5 июн.

186. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Обретение мастерства** : [о выставке живописи Михаила Мунжиу] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 2001. – 25 дек.

187. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Полотна, спасённые от забвения** : [о выставке работ Михаила Греку] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 2001. – 29 апр. – С. 4.

188. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Тайна рождения образа** : [выставка произведений Аркадия Антосяка] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 2001. – 15 мая.

2002

189. ТОМА, ЛЮДМИЛА. „**Artelier**” – **путеводитель по искусству** / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 2002. – 25 июл.

190. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Изобразительное искусство Республики Молдова (живопись)** / Людмила Тома // Искусство наций (1992–2002). – Москва, 2002. – С. 101-103.

191. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Несколько слов о творчестве Ады Зевиной** / Людмила Тома // Графика А. М. Зевиной в фонде редких книг и рукописей Владимирской областной научной библиотеки (фонд № 17). – Владимир, 2002. – С. 22-24. – (Из фонда редких книг и рукописей. Вып. 5).

192. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Пристальный взгляд** : [о выставке произведений Инессы Цыпиной] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 2002. – 21 март.

2003

193. ТОМА, LUDMILA. **Lecția postumă a maestrului : Reflecții pe marginea moștenirii artistice a pictorului Dmitri Sevastianov [Remember]** / Ludmila Toma // Atelier : Arte plastice, Arhitectură, Design. – 2003. – Nr. 1. – P. 48-49.

194. ТОМА, LUDMILA. **Mihai Prepelită** : [expoziție retrospectivă de pictură și grafică la Muzeul Național de Istorie a României] / Ludmila Toma // Atelier : Arte plastice, Arhitectură, Design. – 2003. – Nr. 2-4 – P. 66-67.

195. ТОМА, LUDMILA. **Peisajul în pictura basarabeană** / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 2003. – 27 febr. – P. 6.

196. ТОМА, LUDMILA. **Vasile Dohotaru – un magician al luminii** : [interviu cu plasticianul Vasile Dohotaru] / Ludmila Toma // Literatura și arta. – 2003. – P. 6.

2004

197. ТОМА, LUDMILA. **Dumitru Sevastian cel dat uitării [Remember]** / Ludmila Toma // Atelier : Arte plastice, Arhitectură, Design. – 2004. – P. 86-87.

2005

198. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Молдавская школа современной пейзажной живописи** / Людмила Тома // Архитектура. Строительство. Дизайн. – Москва. – 2005. – № 4. – С. 47-52.

2006

199. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Живопись Михаила Греку – „в одной системе с природой”** / Людмила Тома // Декоративное искусство. – Москва. – 2006. – № 4. – С. 106-108.

200. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Жизнь и творчество Дмитрия Севастьянова** / Людмила Тома // Русин : Международный научный исторический журнал / Общественная организация „Русь” ; Глав. ред.: Сергей Суляк. – Кишинев : АО ”Реклама”. – 2006. - № 3 (5). – С. 74-80.

2008

201. ТОМА, LUDMILA. **Constantul Dumitru Peicev: [despre creația pictorului]** / Ludmila Toma // Moldova. – 2008. – № 6. – P. 45-49.

202. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Дмитрий Севастьянов : непонятный, но признанный** // Экономическое обозрение. – 2008. – 8 авг. – С. 30.

203. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Изобразительное искусство / Людмила Тома** // Курсом развивающейся Молдовы: Материалы к III-му Российско-Молдавскому симпозиуму. Том 4 / Институт культурного наследия АНМ. – Москва, 2008. – С. 389-416.

204. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Судьба живописца** : [о выставке произведений Дмитрия Севастьянова в Национальном художественном музее Молдовы к 100-летию со дня его рождения (1908-1956)] / Людмила Тома // Русское слово. – 2008. – 8 авг. – С. 21.

2009

205. ТОМА, LUDMILA. **Elena Bontea și magia luminii** / Ludmila Toma // Akademos. – 2009. № 4. – P. 124-125.

206. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Отражение традиций народной культуры в произведениях живописцев Молдовы** / Людмила Тома // *Курсом развивающейся Молдовы*. Том 5. – Москва, 2009. – С. 467-479.

2010

207. TOMA, LUDMILA. **Doctor of history and theory of fine arts Matus Livschitz (1920–2007)** / Ludmila Toma // *Arta 2010 : Seria: Arte vizuale / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor*. – Chișinău : Editura „Notograf”, 2010. – P. 135-137.

208. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Изобразительное искусство Молдовы** : Приложение / Людмила Тома // Шишкан, К., Пожар, С. *Молдавско-русские взаимосвязи в искусстве в лицах и персоналиях (2 половина XX – начало XXI в.) : библиографический словарь-справочник в двух томах*. Том 2. – Кишинев, 2010. – С. 893-902.

209. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Изобразительное искусство** / Людмила Тома // *Молдаване*. Гл. 14. – Москва : Наука, 2010. – С. 460-466.

210. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Творчество художников болгарского происхождения** / Людмила Тома // Сава Новаков, *Болгарская общность в Молдове и Украине. Страницы истории и культуры (XIX–XX вв.)*. – Кишинев, 2010. – С. 206-214.

211. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Художники Гагаузии** / Людмила Тома // *Курсом развивающейся Молдовы*. Том 10. – Москва, 2010. – С. 459-468.

2012

212. ТОМА, LUDMILA. **Pictura și grafca lui Leon Guțu** = Живопись и графика Леона Гуцу / Ludmila Toma // Leon Guțu. Pa Ca Sha. – București: Editura Dacoromână, 2012. – P. 6; 117.

213. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Победа, оплаченная биографией** : [о выставке произведений Зиновия Синицы] / Людмила Тома // Независимая Молдова. – 2012. – 1 дек.

214. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Художники Гагаузии** / Людмила Тома // Гагаузы в мире и мир гагаузов. Том 2 (Глава 33). – Комрат – Кишинев, 2012. – С. 772-780.

215. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Эстетические эффекты Сергея Сулина** / Людмила Тома // Дружба народов. – 2012. – № 4. – С. 250-251.

2013

216. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Вновь открытый мастер Дмитрий Севастьянов** / Людмила Тома // Антиквариат. Предметы коллекционирования и искусства. – Москва : Издательство ЛК ПРЕСС, 2013. – № 11. – С. 30-43.

2014

217. ТОМА, LUDMILA. **Nikolay Gutsu = Искусство Николая Гуцу**. – Disponibil pe : http://nikolaygutsu.ro/media3_ru.html. – [Accesat la 20 iun.2019]

218. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Мастера с трагической судьбой: Моисей Гамбурд и Дмитрий Севастьянов** / Людмила Тома // Произведение искусства как документ эпохи. Время, язык, образ. Часть 2. – Москва: „БуксМАрт”, 2014. – С. 188-201; илл. 17.

2016

219. TOMA, LUDMILA. **Centenarul unui nume de primă mărime** : [100 de ani de la nașterea maestrului Mihail Grecu (22 noiemb.1916 – 9 apr.1998)] / Ludmila Toma // Literatura și arta. - 2016. – № 47. – 24 noiemb. – P. 8.

220. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **С высоты птичьего полета. Московские и не только гуаши Евгении Гамбурд** / Людмила Тома // Искусство Евразии. – 2016. – № 3. – 12 октяб.- Disponibil pe: <http://eurasia-art.ru/> : [Accesat la 20 iun.2019].

221. TOMA, LUDMILA. **Mihail Grecu** / Ludmila Toma // Arta maștrilor basarabeni din secolul XX. – Chișinău : ARC, 2016. – P. 188-205.

222. TOMA, LUDMILA. **Valoarea netrecătoare a artei lui Mihail Grecu** / Ludmila Toma // Akademos. – Chișinău, 2016. – №. 4. – P. 165-168.

2017

223. TOMA, LUDMILA. **Artistul deplin, Mihail Grecu, într-o ediție unicat** // Ludmila Toma / Akademos. – Chișinău, 2017. – № 1 (44). – P. 167-168.

224. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Процессы рождения образов в живописи Михаила Греку** / Людмила Тома // Искусство Евразии. – 2017. – № 5. – 25 июл. – Disponibil pe : <http://eurasia-art.ru/> – [Accesat la 20 iun.2019].

225. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Свет полотен Людмилы Цончевой** : [памяти живописца Людмилы Цончевой] / Людмила Тома // Русское поле : литературно-художественный журнал Ассоциации Русских писателей Республики Молдова. –

2017-2018. – №1-2. – С. 120-126.

2018

226. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Живописец гармоничного мировосприятия Анна Баранович** / Людмила Тома // Искусство Евразии. – 2018. – №1(8). – С. 62-72. – Disponibil pe : <http://eurasia-art.ru/> - [Accesat la 20 iun.2019].

227. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Пути к живительным истокам. Художники Молдавии** / Людмила Тома // „Собрание. Искусство и культура”. – 2018. – № 4. – С. 102-117.

228. ТОМА, LUDMILA. **Sculptura lui Ion Zderciuc – emoție și vigoare creativă** / Ludmila Toma // Moldova. – 2018. – № 1/2. – С. 90-95.

229. ТОМА, LUDMILA. **Acuarela – 2016** / Ludmila Toma // Panoramic ART 2016. – Chișinău: Editura “Bons Offices”, 2018. – P. 193.

230. ТОМА, ЛЮДМИЛА. **Грани творчества Владимира Кантора** / Людмила Тома // Русское слово. – 2019. – № 25. – 21 июня. – С. 11.

230A. ТОМА, ЛЮДМИЛА. Живопись особого свечения. Творчество Ады Зевиной / Людмила Тома // Сборник. Искусство и культура. – 2019. – № 9. – С. 110-115.

ACTIVITATEA POETICĂ ȘI DE TRADUCĂTOR

231. ТОМА, LUDMILA. **Mihai Eminescu: Somnoroase pășărele...= Стаи птичек утомленных; Lacul=Озеро** // Atelier : Arte plastice, Arhitectură, Design. – 2003. – Nr. 2-4 – P. 102.

CAPITOLUL II

VIATA ȘI ACTIVITATEA LUDMILEI TOMA

Bibliografii

232. TOMA LUDMILA // Calendar Național 2014. – Chișinău, 2014. – P. 129-130.

233. TOMA LUDMILA // Calendar Național 2019. – Chișinău, 2019. – P. 120-121.

Enciclopedii, dicționare, ghiduri

234. ТОМА, ЛЮДМИЛА // Справочник членов Союза художников СССР (Л-Я). – Москва: Советский художник, 1973. – С.424.

235. ТОМА, ЛЮДМИЛА // Справочник членов Союза художников СССР (М-Я). – Москва: Советский художник, 1982. – С.536.

236. TOMA LUDMILA / Aut. art.: Elena Zamura; editor: Iurie Colesnic // Femei din Moldova: Encicl. – Chișinău: Museum, 2000. – P. 281-282.

237. TOMA LUDMILA / Iurie Colesnic // Colegiul Republican de Arte Plastice „Al.Plămădeală”: Ghid encicl. – Chișinău: Museum, 2008. – P.220-221.

238. ТОМА, ЛЮДМИЛА // Русская ветвь изобразительного древа Молдовы=Creanga rusă a arborelui creativității din Moldova : Каталог-справочник. Творческие биографии художников, принимавших участие в выставках Товарищества „М-Арт”. - Санкт-Петербург, 2013. – С.42-43.

**INTERVIURI, DIALOGURI, ARTICOLE, APRECIERI,
SURSE WEB DESPRE LUDMILA TOMA.**

239. КАГАН, М. Изобразительное искусство в сфере человеческого общения: [**cu referire la Ludmila Toma**] / М. Каган // Советское искусствознание '82. – Москва, 1983. – Вып. I. – С. 189.

240. Всесоюзный семинар искусствоведов «Паланга-84» (Паланга. 15 сентября-15 ноября 1984 : [**cu referire la Ludmila Toma**] // Советское искусствознание. Вып. 21. Сб. статей. – Москва : Советский художник, 1986. – С. 423.

241. ЗИНГЕР, ЛЕОНИД. Очерки теории и истории портрета: [**cu referire la Ludmila Toma**] / Леонид Зингер. – Москва: Изобразительное искусство, 1986. – С. 25.

242. Актуальные вопросы советского изобразительного искусства : Стенограмма пленарного заседания Комиссии по критике и искусствоведению правления Союза художников СССР (24-25 января 1989) / с **высказываниями Людмилы Тома**. – Москва : Советский художник, 1990. – С. 46.

243А. РЫБАКОВА, Л. Искусствоведческий семинар Союза художников СССР (Паланга. Октябрь-ноябрь 1988) : [**cu referire la Ludmila Toma**] / Л. Рыбакова // Советское искусствознание. Вып. 26. Сб. статей. – Москва : Советский художник, 1990. – С. 502.

ISSN 0234-0674

243. MALANEȚCHI, VASILE. Albumul „Mihai Grecu” : [**cu referire la Ludmila Toma**] / Vasile Malanețchi. – ARS Longa. – 1997. – Nr.1. – P. 6.

244. ЦОНЧЕВА, ЛЮДМИЛА. **Это качество называется сердечностью** : [о деятельности молдавского критика-искусствоведа, Людмилы Тома] / Людмила Цончева // Независимая Молдова. – 1999. – 23 марта.

245. BRIGALDA-BARBAS, ELEONORA. Evoluția picturii de gen din Republica Moldova (1945-2000) : [**cu referire la Ludmila Toma**] / Eleonora Brigalda-Barbas. – Chișinău : Știința, 2002. – P. 28.

246. [TOMA LUDMILA : Portret foto.] // Atelier : Arte plastice, Arhitectură, Design. – 2003. – Nr. 2-4. – P. 102.

247. CIOBANU, CONSTANTIN ION. Valentina Rusu-Ciobanu: [**cu referire la Ludmila Toma**] / Constantin Ion Ciobanu / Maștri basarabeni din secolul XX. – Chișinău: Ed. ARC, 2004. – P. 13.

248. МИХАЙЛО, ЛАРИСА. **Воскресить забытые имена** : [о присуждении премии имени Моисея Гамбурда, заслуженной деятелю искусств, Людмилы Тома, за большой вклад в исследовании молдавского искусства. Премия присуждена известным израильским скульптором Мириам Гамбурд, дочерью Моисея Гамбурда] / Лариса Михайло // Столица. – 2004. – 9 октяб. – С. 5.

249. BULAT, VLADIMIR. **O surpriză pentru istoria artei** : [despre apariția monografiei „Eugenia Gamburd”, autor Ludmila Toma] / Vladimir Bulat // Contrafort. – 2007. – noiemb. – decemb. – P. 17.

250. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Как лепить цветом : [выст. Дмитрия Пейчева в Национальном музее искусств] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2008. – 24 окт. – С. 30.

251. Очарованная душа : [беседа с доктором искусствоведения, сотрудником АН РМ, педагог Академии искусств, Людмила Тома] / беседу вела Надежда Январева // Русское слово. – 2008. – № 35. – 5 сентяб. – С. 22.

252. MARIAN, ANA. Ludmila Toma și rolul criticii în viața artistică / Ana Marian // Arta 2009 : Seria: Arte vizuale / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2009. – P. 123.

253. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Главные художники : [Константин Яроцинский и Глебус Саинчук] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2009. – 24 июл. – С. 30.

254. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Гедонистическая функция живописи : [выст. Дмитрия Пейчева в Национальном музее искусств] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2010. – 24 сент. – С. 30.

255. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Диалоги : [международное биеннале декоративно-прикладного искусства] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2010. – 15 янв. – С. 30.

256. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Юбилейная выставка Валентины Русу-Чобану : [посвященная юбилею художницы] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2010. – 22 окт. – С. 30.

257. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. На волнах эмоций : [выст. художника Севера Сэсэрмана из Швейцарии в Националь-

ном музее искусств] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2010. – 20 авг. – С. 30.

258. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. «Русская ветвь изобразительного древа Молдовы» / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2011. – 6 мая. – С. 30.

259. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Из фонда Союза Художников...[выст. в Выставочном центре «Константин Брынкуш»] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2011. – 22 апр. – С. 30.

260. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Галерея- Салон Союза Художников / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2011. – 25 нояб. – С. 30.

260A. ROCACIUC, VICTORIA. Expoziție de artă plastică din RSS Moldovenească în contextul sociocultural al anilor '80: [cu referire la **Ludmila Toma**] / Victoria Rocaciuc // Artele practice din Republica Moldova în contextul sociocultural al anilor 1940-2000. – Chișinău: Atelier, 2011. – P. 134-135.

261. CIOBANU, IRAIDA. Tendințe moderniste în creația marilor maeștri: Valentina Rusu-Ciobanu, Mihai Grecu, Andrei Sârbu: [cu referire la **Ludmila Toma**] / Irida Ciobanu // Arta 2012 : Seria: Arte vizuale. Arte plastice. Arhitectură / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2012. – P. 56.

262. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Увлекательное искусствоведение / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2012. – 3 авг. – С. 30.

263. CIOBANU, IRAIDA. Natura statică în arta postbelică (1945-1975): [**cu referire la Ludmila Toma**] / Iraidă Ciobanu // Arta 2013 : Seria: Arte vizuale. Serie nouă. Vol. XXII, nr. 1 / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2013. – P. 103, 106.

264. MARIAN, ANA. Relieful decorativ în creația Clăudei Cobizev: [**cu referire la Ludmila Toma**] / Ana Marian // Arta 2013 : Seria: Arte vizuale. Serie nouă. Vol. XXII, nr. 1 / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2013. – P. 112.

265. RAȘCHITOR, TATIANA. Portretul în grafica de șevalet din Basarabia interbelică: [**cu referire la Ludmila Toma**] / Tatiana Rașchitor // Arta 2013 : Seria: Arte vizuale. Serie nouă. Vol. XXII, nr. 1 / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2013. – P. 129, 133.

266. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Молдавский пейзаж Ангелины Масликовой / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2013. – 22 февр. – С. 30.

267. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Живописные откровения Михаила Греку : [выст. в Национальном музее искусств] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2013. – 15 нояб. – С. 30.

268. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Встреча с искусством Ады Зевиной / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2013. – 25 янв. – С. 30.

269. ТОЛСТОЙ, ВЛАДИМИР. История Палангских семинаров 1970-1991 годов : **[cu referire la Ludmila Toma]** // Свободомыслия очаг... Всесоюзный семинар искусствоведов в Паланге 1970-1991. – Москва: Галарт, 2013. – С. 25, 39, 47, 58.

270. COSOVAN, TIBERIU. Activități culturale la Suceava / Tiberiu Cosovan // Zorile. Suceava. – 2014 nr. 6 (260). – P. 16.

271. RAȘCHITOR, TATIANA. Grafica de șevalet în contextul artelor plastice (1945-1990): **[cu referire la Ludmila Toma]** / Tatiana Rașchitor // Arta 2014 : Seria: Arte vizuale. Serie nouă. Vol. XXIII, nr. 1 / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2014. – P. 166, 168, 173.

272. ГАМБУРД, МОИСЕЙ, ГАМБУРД ЕВГЕНИЯ. Живопись и рисунки = Moisey Gamburd. Eugenia Gamburd. Paintings and Drawings. 1920-1950 / Музей русского искусства им. Марии и Михаила Цетлиных: Каталог: **[cu referire la Ludmila Toma]** / Моисей Гамбурд, Евгения Гамбурд. – Рамат-Ган (Израиль), 2014. – С. 30, 32, 36.

273. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. «Здесь долго светится небесная лазурь...» : [выст. Товарищества русских художников «М-АРТ» в Выставочном центре Союза художников Молдовы им. К. Брынкуша] / Татьяна Мигулина // Русское слово / с высказываниями Людмилы Тома. – 2014. – 31 янв. – С. 8.

274. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. «Здесь долго светится небесная лазурь...» / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с высказываниями Людмилы Тома. – 2014. – 7 февр. – С. 30.

275. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Новаторство и традиции «Весеннего салона» / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2014. – 28 марта. – С. 30.

276. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Юбилей художника : [к 80-летию народного художника Молдовы Георгия Мунтяну : выст. в Выставочном центре «Константин Брынкуш»] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2014. – 18 июля. – С. 30.

277. MARIAN, ANA. Particularitățile portretului în creația Cludiei Cobizev: [**cu referire la Ludmila Toma**] / Ana Marian // Arta 2015 : Seria: Arte vizuale. Serie nouă. Vol. XXIV, nr. 1 / Academia de Științe a Moldovei. Institutul Patrimoniului Cultural. Centrul Studiul Artelor. – Chișinău, 2015. – P. 155.

278. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Интеллектуальный романтизм Валентины Бобковой : [выст. живописи в Галерее Посольства Венгрии в Молдове] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2015. – 13 нояб. – С. 23.

279. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Живопись поколений : [в Выставочном зале центра «Константин Брынкуш открыта выставка произведений трех художников Молдовы разных Роколеней: Элеонора Романеску, Евдокия Робу, Кристина Мовиляну »] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2016. – 5 авг. – С. 22.

280. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Мастер акварели «посырому» : [памятная выст. Василия Мовиляну в выст. центре

«Константин Брынкуш»] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2016. – 26 февр. – С. 23.

281. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. **Музыкальность полотен Анны Баранович** : [выст. к 110-летию художницы в Национальном музее искусств] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2016. – 29 янв. – С. 30.

282. CERNICA, DOINA. Un clasic al picturii din Republica Moldova, omagiat la Suceava / Doina Cernica // Țara de sus, de mai sus. Suceava. – 2017. - P. 438-439.

283. MARIAN, ANA. Compoziții tematice în sculptura moldovenească: anii 1940-2010 : [cu referire la **Ludmila Toma**] / Ana Marian. – Chișinău : Știința, 2018. – P. 14, 263.

284. Tradiție și contemporanietate în artele vizuale și culturologie : în onoarea doctorului în studiul artelor Ludmila Toma / Academia de Științe a Moldovei. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. Institutul Patrimoniului Cultural. – Chișinău, 2018. – P. 5-72.

285. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Симфония красок Людмилы Цончевой : [выст. живописи в Выставочном центре «Константин Брынкуш»] // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2018. – 16 февр. – С. 22.

286. TIMOFEIOV, TATIANA. Ludmila Toma a lansat o nouă carte : [despre cartea “Procesul artistic în Republica Moldova (1940-2000) : Pictură. Sculptură. Grafică”] / Tatiana Timofeiov // Kitej-grad. – 2019. – Nr. 3 – mart. – P. 17-18.

287. МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА. Искусство на фоне перемен : [презентация монографии «Художественный процесс в Республике Молдова (1940-2000)»] / Татьяна Мигулина // Экономическое обозрение / с **высказываниями Людмилы Тома**. – 2019. – 15 февр. – С. 22.

RESURSE EXTERNE

288. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://www.arta.md/cv/toma-liudmila.pdf> : [Accesat la 20 iunie 2019].

289. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://www.trm.md/ro/cultura/monografia-artistului-dimitrie-sevastianov-lansata-la-chisinau/>: [Accesat la 20 iunie 2019].

290. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://www.obiectivtulcea.ro/lansare-album-monografic-la-sediul-crl-pictorul-dimitrie-sevastianov-in-volumul-autoarei-ludmila-toma.html>: [Accesat la 20 iunie 2019].

291. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://www.arta.md/news/2009/03/23/omagiu-dnei-ludmila-toma.html>: [Accesat la 20 iunie 2019].

292. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://www.anticariat-unu.ro/mihai-grecu-ludmila-toma-1997-p19109>: [Accesat la 20 iunie 2019].

293. TOFAN, EUGENIA. Apariție editorială consacrată centenarului Mihai Greco, artistul plastic care va rămâne mereu actual : [despre lansarea cărții „Mihail Greco – 100 de ani de la naștere” la Academia de Științe a Moldovei cu participarea Ludmilei

Toma, dr. în studiul artelor și al.] / Eugenia Tofan. – Disponibil pe: http://www.asm.md/?go=noutati_detalii&n=7924&new_language=0

294. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://www.arta.md/news/2009/04/26/portretul-in-arta-plastica-masa-rotunda.html>: [Accesat la 20 iunie 2019].

295. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://www.moldovart.com/toma/>: [Accesat la 20 iunie 2019].

296. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://www.ziare.com/tulcea/cultura/lansare-album-monografic-la-sediul-crl-pictorul-dimitrie-sevastianov-in-volumul-autoarei-ludmila-toma-2980259>: [Accesat la 20 iunie 2019].

297. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: http://www.ais-aica.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=2907:ludmila-toma-dimitrie-sevastianov-akad-destiinte-a-moldovei-instpatrimoniului-cultural-muzeul-national-de-arte-al-moldovei-2012&catid=241&Itemid=6 : [Accesat la 20 iunie 2019].

298. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: http://www.realitatea.md/la-100-de-ani-de-la-nasterea-pictorului-mihai-grecu--la-muzeul-national-de-arte-a-fost-inaugurata-o-expozitie-comemorativa_48731.html: [Accesat la 20 iunie 2019].

299. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://moldova9.com/2016/11/24/expozitie-de-exceptie-la-muzeul-national-de-arta-mihail-grecu-la-100-de-ani-de-la-nastere-galerie-foto/>: [Accesat la 20 iunie 2019].

300. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://www.timpul.md/articol/mihail-grecu---100-de-ani-de-la-nastere-100555.html>: [Accesat la 20 iunie 2019].

301. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://locals.md/2016/expozitia-comemorativa-mihail-grecu-10>: [Accesat la 20 iunie 2019].

302. Ludmila Toma [Resursă electronică]. – Disponibil pe: http://nikolaygutsu.ro/media3_ru.html: [Accesat la 20 iunie 2019].

303. Художественному критику Людмиле Тома исполнилось 80 лет [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <https://www.moldpres.md/ru/news/2019/03/24/19002328>: [Accesat la 2 iulie 2019].

304. Тома Людмила Анатольевна [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <https://toma.moldovart.com/ТовариществоРусскихХудожниковМолдовыМ-ART> : [Accesat la 2 iulie 2019].

305. В Молдове представили книгу о местном искусстве [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <http://bloknot-moldova.md/news/v-moldove-predstavili-knigu-o-mestnom-iskusstve-1068782>: [Accesat la 2 iulie 2019].

306. Презентация монографии об изобразительном искусстве состоялась в столице [Resursă electronică]. – Disponibil pe: <https://www.trm.md/ru/kul-tura/o-monografie-despre-evolutia-artei-plastice-din-moldova-lansata-la-chisinau>: [Accesat la 2 iulie 2019].

FILMOGRAFIE

EMISIUNI CU PARTICIPAREA LUDMILEI TOMA DIN FONDURILE TV MOLDOVA 1 Ciclul de emisiuni „Artelier”

307. „ARTELIER” : [emisiune despre creația pictoriței Inesa Țâpin]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2002.

308. „ARTELIER” : [emisiune despre creația pictoriței Ludmila Țonceva]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2002.

309. „ARTELIER” : [emisiune despre creația sculptorului Ioan Grecu]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2008.

310. „ARTELIER” : [emisiune despre creația pictorului Dimitrie Sevastianov]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2008.

311. „ARTELIER” : [emisiune despre creația pictorului Mihail Grecu]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2008.

312. „ARTELIER” : [emisiune din atelierul pictoriței Lidia Mudrac]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2008.

313. „ARTELIER” : [emisiune despre creația artistului plastic Serghei Sulin]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2009.

314. „ARTELIER” : [emisiune despre creația pictorului Mihai Mungiu]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2010.

315. „ARTELIER” : [emisiune despre Sever Săsărman, pictor român, stabilit în Elveția]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2010.

316. „ARTELIER” : [emisiune despre creația pictorului Mihail Grecu]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2011.

317. „ARTELIER” : [emisiune despre creația pictorului Victor Guțu]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2013.

318. „ARTELIER” : [emisiune de la expoziția personală a artistului plastic Mihai Brunea, organizată de UAP din RM în incinta Centrului Expozițional “Constantin Brâncuși”]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2014.

319. „ARTELIER” : [emisiune despre expoziția personală Miriam Gamburd “Vreme să strângi pietre”, prezentată la Muzeul Național de Artă al Moldovei]. Cu participarea criticului de artă Ludmila Toma. – Autor: Nelly Canțer. – Durata : 30 min. – anul 2015.

МОМЕНТ РОЕТИС

По этой улице знакомой...

По этой улице знакомой

Не проходила я давно.

Вот дом, когда-то бывший школой,

Из класса нашего окно.

А рядом – здания чужие

И стала улица широкой, –

Снесли дома, в которых жили

Подруги той поры далекой.

Как тихо здесь, людей не видно,

Как будто жизни нет вокруг.

Сам воздух кажется пустынным,

Лишь сердца слышу частый стук.

Картины в памяти всплывают:

Шумит и скачет детвора,

Звонок пронзительно взывает,

Под партой – с куклою игра.

Вот на крыльце для фотоснимка,

Когда окончен первый класс:

Шнурок потерян от ботинка,

Смешно косичка расплелась.

Полвека более минуло,

Событий сколько уж прошло!

Но в том же небе солнце проглянуло –

К делам насущным призвало.

Краски осени

Лесопарк в лучах сияет,
Красотой своей манит,
Осень красками играет,
Усложняя колорит.

Все оттенки золотого,
Переливы серебра
С цветом неба голубого
Не такие, как вчера.

В изумруде трав – мерцанье
Возродившихся цветов,
О весне напоминанье,
К обновленью немой зов.

Тишь благая. Звуки редки –
Слышно, листик упадет,
Белка шустро прыгнет с ветки,
Ящерка в кустах мелькнёт.

Всякий звук в лесу удвоен,
Лёгкой поступью иду.
Дух возвышен, успокоен,
Радости иной не жду.

У моря

Купол над степью ночной, замороженной
Блеском алмазных светил.
Серп золотистый луны новорожденной
У горизонта застыл.

Жизнь замирает, и в Божьем творении
Вновь наступает покой.
Шепотом мерным звучит в отдалении
Черного моря прибой.

День завершён, суета позабыта,
Смыты заботы с лица.
Радость любви благодатной разлита
В час прославления Творца.
    Плоть тяжелеет, дремотой объятая,
    Дух невесомый – парит.
    В дали небесные, нам непонятные,
    Ангел-хранитель манит.

Осенняя гамма

Легкий пар от потепленья
Сблизил лес и небеса.
Как елей успокоения,
Поздней осени краса.
    Здесь слились тона пастели,
    Сдержан красочный аккорд
    Горделивых сосен, елей.
    Там – весёлый хоровод
Разгулявшихся по склонам
Жёлтых, бурых, золотых
Тополей, осинок, кленов
И берёзок молодых.
    Травы листьями покрыты
    Словно россыпью монет,
    Ямки, бугорки сокрыты,
    У тропинки слабый след.
Мой поклон земле и лесу.
Не спеша иду домой
Сквозь кисейную завесу –
Мелкий дождичек грибной.

Расставание

Осени прохлада,
Тишина кругом,
Костерок заката
Гаснет за холмом.

Сумерки густеют,
Звёзды зажигаю,
Сонный бор темнеет,
След тропы скрывая.

Дымка над водою
Озера плывет.
Трепеща душою,
Прохожу вперед.

Вот и миг последний!
Расстаюсь с тобой,
Лес родной осенний, –
Встретимся весной.

* * *

Дождик вечерний,
Морозец ночной,
Утром – коварный
Покров ледяной.

Плачут ракиты,
Рябины, берёзки –
Капли отлиты
В хрустальные слёзки.

На выставке живописи Михаила Греку

Дух Маэстро пребывает
В каждом созданном холсте,
Чудо в красках сотворяет –
Жив в нетленной красоте.

Как божественно сияет
В переливах белый фон!
То волнует, то ласкает
Синих, серых перезвон.

Тайну чёрный цвет скрывает
И не мёртв его покой:
Серебристый свет рождает
Или тёплый золотой.

Строй гармонии прекрасной,
Цвета музыкой звучат.
Полёт мысли смелой, ясной
Увлекает чуткий взгляд.

Душа Греку продолжает
Путь свой в райских небесах,
Но забвения не знает
В наших думах и сердцах.

Памяти Михаила Греку

Фиалок нежных чистый цвет
Как неба синь под вечер. –
Весёлый маленький букет
Был собран им при встрече.

Фиалки первые весной
Во дворике у двери
Всегда открытой мастерской

Для тех, кто в чудо верил.
В янтарном лаке бьёт родник,
Стал чёрный битум – лавой,
И будто не прервался миг
Кипения металла.

Закрота дверь, зарос газон.
Но будет жить Маэстро,
Чей Дух навеки воплощен
В творениях бессмертных.

Ноябрь

Тёплые длятся недели,
Листья не все облетели,
Только хрустальнее дали,
Кроны прозрачными стали,
Только прохладнее ночи,
Солнечный день покороче.
И не сегодня, так завтра
Холод настигнет внезапно
Ветром дождём, снегопадом
Или стучащимся градом.

Помню, под дождь засыпала,
Утром двора не узнала:
Стало всё разом иное,
Сказочно-ледяное.
Блеск серебристых травинок,
Звон киноварных рябинок –
Праздника краски. Но грустно:
Шагу не сделать без хруста
По леденцовым конфеткам –
Листьям, застывшим на ветках.

Зимняя ночь

Ночью зимнею, глубокой
Долго не могу уснуть.
Наблюдаю блеск далёкой
Звездочки и лунный путь.
Чудный свет ночной царицы,
Отражённый покрывалом
Из кристаллов белоснежных,
Сквозь окно мое струится,
Своей силой небывалой
Привлекая неизбежно.

Столь волнующего света
Не было иной порой,
Когда зеленью одета
Иль в короне золотой
Под луной земля родная
Спала, так не замерзая.
Чистые снега покрыли
Крыши, доли и холмы,
Весь пейзаж преобразили
Дни нагрянувшей зимы:
Дали Космоса без края
С высоты обзираю.

Апрель

Первая зелень апреля –
Почек упругих разрыв,
Трав молодых новоселье,
Птиц оживлённых призыв.
Прочь из квартиры на волю! –
Пусть подождут все дела.
К озеру, лесу и полю –

С осени там не была.
Дождиком тёплым умытая,
Свежестью дышит земля.
Найдена палка укрытая,
Что дожидалась не зря.
С нею на холм подниматься
Легче меж ямок, бугров,
И на ходу любоваться
Прелестью мелких цветов.

Всюду фиалок мерцанье,
Рядом – пролески белы,
Издали манит сиянье –
Жёлтых форзиций кусты.
Лёгкие тучки играют,
Солнце скрывая порой,
Только меня не пугают
И не торопят домой.

Чудо природы впитаю
Каждой частицей души,
Щедрость Творца постигая
Здесь, в благодатной тиши.

Ласкает землю солнца свет...

Ласкает землю солнца свет,
В нём жара прежнего уж нет.
Прозрачней стала неба даль.
И в ней – сокрытая печаль.
Не бродит жизненная сила –
Пора прощанья наступила.
Однако на круги своя

Воротится ещё земля.
А у людей отмерен путь –
Нам вспять былого не вернуть.
Дни, унесённые с листвою,
Умножат мудрость с сединой.
    Так сохраним сердечное тепло,
    Добро в душе, с которым нам светло,
    И не забудем, чем еще живём, –
    Всё лучшее на память соберём.
И в вере чистой укрепимся,
Что к жизни новой возродимся,
Нам дорогих увидим вновь,
Когда придет Христос-Любовь.

Весна

Узор из голубых фиалок
Меняет сочная трава.
Цвет одуванчиков так ярок,
И звонче неба синева.
    Как быстро кудри отрастают
    Каштанов, клёнов и раakit.
    Сады в цвету благоухают,
    И щедро солнца свет разлит.
Природа каждою весною
Вновь красотой чарует нас.
Живи с распахнутой душою,
Благодари за всякий час!

Перемены

Ветра тёплое дыханье,
Солнышком земля согрета.
Свежесть трав, благоуханье
Абрикосового цвета.

Только на душе тревожно:
Сердце чувствует, как знает, –
Это благо ненадёжно, –
Перемены ожидает.

Вот и овладел холодный
Циклон северный всем небом,
Тучи рвет, как пес голодный,
Заметая землю снегом.

Два-три дня – и вновь умчится,
Сгинет вдаль, как не бывало.
Неизбежно повторится,
Победит весны начало.

В Сахарне

Здесь была уже весною.
Вновь – осеннею порою.
На окраине села
Сирень буйная цвела,
Ныне вспыхнул багрянец –
Склонов золотых венец.

Сверху меж камней в теснине
Пробивается к долине,
Поток с чистой водой.
Вот – Храм Троицы Святой,
Монастырских келий ряд,
Всё в цветах, чаруя взгляд.

Старец здесь Макарий жил,
Без истления почил.
Рассказал монах служивый,
Где лежит благочестивый.
    К Храму лесенкой пройдем
    К стеклу гроба припадём.
    И – в молитве, не спеша,
    Возвышается душа.
В крутых скалах, что окрест,
Скиты древние и крест
Близ часовенки простой.
Заглянув туда, постой:
В камне чудом небывалым –
Отпечаток ножки малой.
    Издавна молва гласила –
    Богоматерь проходила.
    Кто поверит, поклонится –
    Божьей силой освятится.
С высоты смотрю – гурьбою,
Как овечки к водопою,
Собираются холмы
Ко Днестру. Туда и мы
Возвратимся с чувством новым
От красот и тайн Молдовы.

У Музея истории

Сияют жёлтые кусты форзиций,
И ярко-розовый багряник зацветает.
Щебечут оживлённо птицы.
В траве цветочки мелкие мерцают.
На благодать южную апреля

Взирают долгими веками
Немые каменные стелы,
Что не уходят вместе с нами.

Короткие строфы

***

Слепой дождик только летом.
Он при солнце, в игре света.
Слепой дождик не грибной,
Быстрый, шумный он, шальной!

***

Клён золотой и вяз ещё зелёный
Сплетают ветви за моим окном.
Дождь моросит, туманно в небосклоне.
Дух прелый осени проник и в дом.

***

Солнца в тумане бледнеющий диск,
Словно фонарик, он в небе завис.
Веток застывших узор кружевной.
Замершей жизни печальный покой.

***

Торчат кусты колючие, без роз.
Приникли грустно хризантемы
К земле, остывшей хладными ночами.
Скажи, сорока, где же снежный пух?

***

То утро хмурится, как вечер,
То день без солнца замирает.
У времени как будто нет движенья.
Зима бесснежная – тоска.

Из поэзии Михаила Эминеску

Сонные птички / Somnoroase păsărele

Стаи птичек утомлённых
В тёплых гнёздах собирая,
Убаюкивает сонных
Ночь благая.
Лес, цветы – в немом молчании,
Успокоенные песней
Ручейка, его журчанием.
    Мир чудесный!
Плавно лебедь проплывает
В камыши свои украдкой.
Ангел в небесах витает.
    Сон твой – сладкий.
Луна гордая восходит,
Свет волшебный разливая.
Всё к гармонии приводит
    Ночь святая.

Одиночество / Singurătate

Вот опущены все шторы,
И дрова в печи горят.
За столом сажу еловым,
Своей думою объят.
    Сладких грез, воспоминаний
    Вереницы предо мной
    Пролетают в ритме с пеньем
    Сверчков где-то за стеной.

Или душу обнимает
Жуткая тоска ночи.
Так к ногам Христа стекают
Капли воска от свечи.
    Пауки в углах квартиры
    Сети лёгкие плетут.
    Среди книг, лежащих грудой,
    Мыши шустрые живут.
В этом мире безмятежном
Потолок, как взгляд мой, пуст.
Под мышинными зубами
Переплетов слышу хруст.
    О, не раз намеревался
    Труд на лире бросить свой,
    Чтобы навсегда расстаться
    Мне с поэзией пустой.
Только вновь – сверчки и мыши,
Возня где-то по углам
Меланхолию рождает,
А она ведет к стихам.
    Очень редко, запоздало
    Лампу я зажгу, и вдруг
    Сердце выскочить готово –
    От щеколды слышу звук.
Здесь Она. И дом пустынный
Сразу кажется мне полным.
В обрамленье жизни черной –
Благодатный свет иконы.
    Не пойму, как время смеет
    Уходить без промедленья,
    Когда я шепчусь с любимой,
    Рук и губ – одно движенье.

Но где же ты?/De ce nu-mi vii?

Ты видишь, ласточки летят,
С ореха сброшен весь наряд,
Лоза – под инеем седым.
Но где же ты? Я все один.

О, вновь в объятия приди!
В тоске прильну к твоей груди,
И будет сладостным покой
Вдвоем с тобой, вдвоем с тобой.

Долины, рощи помнишь ли,
Которыми подолгу шли,
Когда я на руках, любя,
О, сколько раз носил тебя?

На свете много женских глаз,
Чьи искры сыплются на нас,
В очах твоих – небесный свет. –
Прекрасней нет. Прекрасней нет!

С тобой всегда светла душа,
Жизнь безмятежно хороша.
Ты – звездочка при свете дня,
Любовь моя, любовь моя!

Вот осень поздняя идет,
Дороги листьями метет,
Поля совсем уже пусты...
Но где же ты? Но где же ты?

**Мачты гавань покидают.../
Dintre sute de catarge**

Мачты гавань покидают,
Берега спокойные.
Сколько их переломают
Ветры, волны вольные?

Птичьи стаи улетают
В дали беспросветные.
Сколько слабых потеряют
С волнами и ветрами?
Тщетно человек стремится
В жизни к счастью полному.
Что достиг, не сохранится
Ветрами и волнами.
Все с годами унесутся
Помыслы беспечные.
В песнях скрывшись, отзовутся
Волны, ветры вечные.

Звезда / La steaua

Звезда горела далеко –
Безмерно расстояние.
Минуло несколько веков
До зримого сияния.
Возможно, что уже давно
Иссякнул пламень жаркий,
Но лишь сейчас нам суждено
Увидеть светоч яркий.
Когда заметили – звезда
Далекая прекрасна,
Ее уж нет, и красота
В неведомом угасла.
Так и желанья у нас,
Со временем потухшие,
Любовью светятся подчас,
Еще волнуя души.

Луна всходит над дубравой... /
Luna iese dintre codri

Луна всходит над дубравой,
Листва тихо шелестит,
Песенка рожка звучит
В зарослях ольхи кудрявой.
    Постепенно затихает,
    Едва слышится в тиши,
    Смертную тоску души
    Своим ритмом услаждает.
Что замолк? В очарованье
За тобою сердце рвется.
Тебя слышать доведется ль
В час последнего страданья?

Сказочная королева! /
Crăiasa din povești

В лунном свете серебристом
Туман лёгкий проплывает
Над озёрной гладью тёмной,
В полях дальних залегает.
    Цветов общее желанье –
    Разорвать паучьи сети
    И к ночному одеяню
    Драгоценности подвесить.
Здесь, у озера, где тени
Облака легко сплетают,
Прекратилось волн движенье,
Свет чудесный возникает.
    Дева скромная проходит,
    Камыш тихо раздвигая,
    В очарованные воды
    Розы красные кидая.

Лик увидеть дева хочет
В кругах тронутой воды,
Озеро волшебным стало
По велению святой Среды.
    Чтобы лик ей показался,
    Цветы дарит с умиленьем,
    Заколдованы те розы
    Святой Пятницы велением.
Смотрит... И волосы золотые,
И лицо её – в сиянье,
А в глазах бездонно-синих –
Вера в истинность преданий.

**Что, лесок, качаешься.../
Ce te legeni, codrule?...**

Что, лесок, качаешься,
И без ветра, без дождя
Листьем выслана земля?
    – Как в покое буду я,
    Коль проходит жизнь моя!
    День короче, ночь длиннее,
    Кроны пышные редуют.
Ветер треплет их от края,
Стаи птичек разгоняя.
Ветер северный уж мчится –
Нет тепла – зима стучится.
    Буду ли доволен я,
    Покидают коль друзья? –
    Над вершинами взлетая,
    Ласточек уходят стаи.
Их с печалью провожаю –
Я без них удач не знаю.
Только крыльями взмахнув,
Как мгновения мелькнув,

Ряд за рядом от земли –
Еле видятся в дали.
Я покинут, одиноч,
От печали изнемог,
И совсем опустошён,
В свою душу погружён.

«О, останься же со мною...» / О, rămâi...

«О, останься же со мною,
Я давно тебя люблю!
Своей чуткою душою
Все желанья уловлю.
Королевич ненаглядный,
Ты замедли свой уход.
Отдохни в тени прохладной,
Загляни в зеркала вод.
Нежной пробежит волною
В травах лёгкое движенье, –
Тайну я тебе открою,
Где идёт тропа оленья.
И, пленившись красотою,
Будешь наслаждаться ты,
Разобьешь ногой босою
Гладь сребристую воды.
В свете лунном всё – забвеньё,
Отраженья озерка.
Годы кажутся мгновеньем.
А мгновенья – как века».
Завораживая ритмом,
Лес ветвями так шептал.
Я ж ему беспечным свистом,
Выйдя в поле, отвечал.

Ныне б встретиться с тобою,
Но понять вновь тяжело...
Куда ж, детство дорогое,
С лесом, всем былым ушло?

Тоскую об одном / Mai am un singur dor

Тоскую об одном:
В вечерней тишине
На берегу морском
Смерть снизойдёт ко мне.
    Покойным будет сон
    С прохладой лесною,
    И тёмной водою
    Свод ясный отражён.
Не нужно мне свечей.
Венков на могиле,
Ложе бы сложили
Из молодых ветвей.
    Пусть слёз никто не льёт.
    Скорбя надо мною,
    Лишь осень отпоёт
    Увядшей листвою.
Пока ведёт волна
Мотив свой неновый,
Над чащей еловой
Плывет в ночи луна.
    Ветер вдаль уносит
    Бубенчика всхлипы,
    Мне святая липа
    Одеянье сбросит.
Душа позабудет
О годах скитаний.

Только светлым будет
Рой воспоминаний.
Звёзды воссияют.
Небо украшая,
Дружбу вспоминая,
Вновь меня признают.
Стон усыпления
Заглушит рёв морской.
И стану я землёй
В уединении.

Глосса / Glossă

Дни приходят, дни уходят.
В мире всё старо и ново;
Что к добру иль злу приводит –
Нет решения простого.
Не надейся и не бойся,
Зыбкое пройдёт волною.
О пустом не беспокойся,
Оставайся сам собою.
Много ли из мира звуков
Слышим мы и различаем?
Из уловленного слухом
Много ли запоминаем?
Оставайся безучастным,
Верным будь своей природе,
Если с ропотом напрасным
Дни приходят, дни уходят.
Не внимай увещеваньям,
Хладный разум сохраняя,
И при смене состояний,
Маску счастья не снимая.

Что из смерти возникает,
В миг любой исчезнет снова.
Для того, кто это знает,
В мире всё старо и ново.
Ты в театре не напрасно
Сцены жизни наблюдаешь,
И в усиленных контрастах
Персонажей изучаешь.
Лицедейство созерцая,
Зритель жизни пульс находит,
От искусства узнавая,
Что к добру иль злу приводит.

Будущее с уходящим –
Два лица одной медали –
Слиты крепко в настоящем,
Различимые едва ли.
Неизбежно повторяться
Будет то, что было, снова.
В сущем трудно разобраться,
Нет решения простого.
Сотни лет уж изучает
Мир героев той же пьесы.
И смеётся, и рыдает,
Не теряя интереса.
К смене масок безучастный,
Сам другому не откройся
И, обманутый столь часто,
Не надейся и не бойся.

Видя, как мерзавцы ловко
Рвутся, власти добиваясь,
Не поддайся на уловки,
Верным чести оставаясь.
Искусители пристали, –

Обойди их стороною
Даже в горе и в печали.
Зыбкое пройдёт волною.

Мир игрой актеров сцены
Сеть коварную сплетает,
Словно пением сирены,
Он в пучину завлекает.
Но твои законы строги,
Стороной идти не бойся,
Не покинь своей дороги,
О пустом не беспокойся.

Похвалу или наветы
Не приемли, цену зная;
Не навязывай советы,
Чувство меры соблюдая.
Если всё, что говорится, –
Обольщение пустое,
Счастье тебе лишь снится,
Оставайся сам собою.

Оставайся сам собою.
О пустом не беспокойся,
Зыбкое пройдёт волною.
Не надейся и не бойся.
Нет решения простого,
Что к добру иль злу приводит.
В мире всё старо и ново;
Дни приходят, дни уходят.

INDEX ALFABETIC DE NUME

- A**
AVERBUH, IACOV 23
AVERBUH, LEV 99
- B**
BARANOVICI, ANA 28, 37
BONTEA, ELENA 4, 74, 89,
134, 150, 205
BRIGALDA-BARBAS, ELEO-
NORA 245
BULAT, VLADIMIR 249
- C**
CERNICA, DOINA 282
CIOBANU, CONSTANTIN,
ION 247
CIOBANU, IRAIDA 261, 263
COBIZEVA, CLAVDIA 40
COLESNIC, IURIE 236, 237
COSOVAN, TIBERIU 270
- D**
DOHOTARU, VASILE 196
DRĂSLICEAN, RADU 47
- F**
FOCA, IURIE 53, 54, 75
FOIU, TAISIA 84
- G**
GALBEN, SERGIU 83
GAMBURD, EUGENIA 13,
49, 50, 272
GAMBURD, MOISEI 6, 46,
47, 148
GRECU, IOAN 308
GRECU, MIHAIL 8, 17, 44,
45, 48, 68, 86, 87, 91, 105, 122,
131, 139, 140,
141, 151, 158, 163, 219, 221,
222, 223, 272, 308, 311
GRECU-PEICEV, TAMARA 86
GUȚU, LEON 212
GUȚU, NICOLAI 217
GUȚU, VICTOR 312
- I**
IVANOV, VICTOR 177
- L**
LIVSCHITZ, MATUS
- M**
MALANEȚCHI, VASILE 243
MARIAN, ANA 52, 252, 264,
277, 283
MUNGIU, MIHAI 310
- N**
NICORICI, LILIANA 50
- P**
PALAMARCIUC, VLADI-
MIR 85

PEICEV, DIMITRIE 80, 201
PREPELIȚĂ, MIHAI 194

R

RAȘCHITOR, TATIANA
265, 271
ROCACIUC, VICTORIA 260A
RUSU, ALA 147
RUSU- CIOBANU, VALEN-
TINA 109

S

SAINCIUC, GLEBUS 114
SANDU, VALERIU 165
SĂCĂRMAN, SEVER 310
SĂLIȘTEANU, ION 136, 153
SEVASTIANOV, DIMITRIE
20,22, 51, 52, 76, 193, 197, 308
SINIȚA, ZINOVIE 172
STĂVILĂ, TUDOR 55
SULIN, SERGHEI 309

T

TIMOFEIOV, TATIANA 286
TOFAN, EUGENIA 293
TOMA, VASILE 183

Ț

ȚĂPIN, INESSA 25, 34, 307
ȚONCEV, LUDMILA 11, 30,
72, 137, 182, 307

V

VIDA, GHEORGHE 45

Z

ZAMURA, ELENA 236
ZBÂRNEA, TUDOR 69, 70,
146
ZDERCIUC, ION 228
ZEVIN, ADA 73, 77, 88, 92,
130, 144,
145, 157, 162, 171, 180, 181

A

АНТОСЯК, АРКАДИЙ 188

Б

БАРАНОВИЧ, АННА 170,
178, 226, 281
БАХЧЕВАН, ВАЛЕНТИНА
115
БОБКОВА, ВАЛЕНТИНА
278
БОНТЯ, ЕЛЕНА 128, 135

В

ВИЕРУ, ИГОРЬ 103

Г

ГАМБУРД, ЕВГЕНИЯ 272
ГАМБУРД, МИРИАМ 248
ГАМБУРД, МОИСЕЙ 155,
218, 220, 248, 272
ГОЛЬЦОВ, ДМИТРИЙ 43,
64
ГРЕКУ, МИХАИЛ 39, 61, 66,
67, 111, 125, 132, 133, 143,

Biobibliografie

161, 164, 187, 199, 224, 267

ГРИГОРАШЕНКО,

ЛЕОНИД 43

Д

ДОХОТАРУ, ВАСИЛИЕ 173

ДУБИНОВСКИЙ, ЛАЗАРЬ 178

Ж

ЖАНКОВ, ГЕОРГИЙ 65

ЖУМАТИЙ, ИОН 112

З

ЗБЫРНЯ, ТУДОР 71, 167

ЗЕВИНА, АДА 42, 43, 63,

117, 166, 185, 191, 268, 230А

ЗИНГЕР, ЛЕОНИД 241

И

ИВАНОВ, ВИКТОР 116

К

КАГАН, М. 239

КАНТОР, ВЛАДИМИР 230

КОБИЗЕВА, КЛАВДИЯ 62,

102, 108, 159

Л

ЛИВШИЦ, МАТУС 64, 82, 160

М

МАСЛИКОВА, АНГЕЛИНА

266

МИГУЛИНА, ТАТЬЯНА

250, 253, 254, 255, 256, 257,

258, 259, 260,

262, 266, 267, 268, 273, 274,

275, 276, 278, 279, 280, 281,

285, 287

МИХАЙЛО, ЛАРИСА 248

МОВИЛЯНУ, ВАСИЛИЙ

280

МОВИЛЯНУ, КРИСТИНА

279

МОИСЕЙ, ЗИНОВИЙ

МУНЖИУ, МИХАИЛ 186

МУНТЯНУ, ГЕОРГИЙ 276

Н

НОВАКОВ, САВА 210

П

ПЕЙЧЕВ, ДМИТРИЙ 115,

123, 124, 250, 254

ПОЖАР, С

Р

РОБУ, ЕВДОКИЯ 279

РОМАНЕСКУ, ЕЛЕОНОРА

279

РУСУ- ЧИОБАНУ,

ВАЛЕНТИНА 97, 101, 256

РЫБАКОВА, Л. 242, 242А

С

САИНЧИУК, ГЛЕБУС 253

СЕВАСТЬЯНОВ,
ДМИТРИЙ 170, 200, 202,
204, 216, 218
СЕНИЦА, ЗИНОВИЙ 168,
213
СУЛИН, СЕРГЕЙ 175, 215
СЭСЭРМАН, СЕВЕР 257

Т
ТОЛСТОЙ, ВЛАДИМИР
269

Ф
ФИТОВ, ЛЕОНИД 65

Ц
ЦОНЧЕВА, ЛЮДМИЛА 81,
126, 127, 138, 156, 169, 184,
225, 244, 285
ЦЫПИНА, ИНЕССА 179,
192

Ш
ШИШКАН, КОНСТАНТИН
208

Я
ЯНВАРЕВА, НАДЕЖДА
251
ЯРОЦИНСКИЙ,
КОНСТАНТИН 253

INDEX ALFABETIC DE TITLURI

A

Acuarela-2016 229
Acuarelele Adei Zevin 180, 181
Ada Zevin la 75 de ani 145
Ada Zevina la 80 ani 171
Arta acuarelei în Moldova (anii 1940 – începutul anilor 2000) 35
Arta Adei Zevin dincolo de anotimpuri 144
Arta plastică a Republicii Moldova la București 5
Arta plastică de șevalet din RSSM în perioada «dezghețului» 26
Arta plastică de șevalet din RSSM în a doua jumătate a anilor 60 ai secolului trecut 29
Artistism authentic 91
Artistul deplin, Mihail Grecu, într-o ediție unicat 223

C

Calea de creație a Elenei Bontea 4
Calea de creație a Eugeniei Gamburd 13
Calea de creație a lui Iacov Averbuh 23
Căutări plastice în creația

tinierilor pictori din anii 1970-1980 16
Centenarul unui nume de primă mărime 219
Chipuri spiritualizate în pictura Ludmilei Țoncev 30
Clavdia Cobizeva 40
Confruntând adevărurile esențiale 104
Constantul Dumitru Peicev 201
Contopirea amintirilor cu visul 146
Creația Adei Zevin 92
Creația Inesei Țăpin (1946-2013) 25, 34

D

„Devenind liber și înțelept... 105
Dialog cu lumea înconjurătoare 182
Dimitrie Sevastianov 51, 52
Dumitru Sevastian cel dat uitării [Remember] 197
Doctor of history and theory of fine arts Matus Livschitz (1920–2007) 207

E

Elena Bontea și magia luminii 205

- Etapa timpurie de creație a lui
Dimitrie Sevastianov (1930-
1940) 22
- Etapele creației lui Moisei
Gamburd 6
- Eugenia Gamburd 49, 50
- Eu-l plastic al Alei Rusu 147
- Expoziție de artă plastică RSS
Moldovenească în contextul
sociocultural al anilor '80, 260A
- Evoluția portretului în arta
plastică moldovenească 106
- G**
- Gaudeamus. Ada Zevina 130
- Geneza 131
- I**
- Incursiuni în creația Ludmilei
Țoncev 11
- Ion Sălișteanu la Chișinău 136
- Î**
- În lumea lui Valeriu Sandu
165
- Însemnări despre pictură 120
- L**
- La început de cale 89
- Leția postumă a maestrului :
Reflecții pe marginea
moștenirii artistice a pictoru-
lui Dmitri Sevastianov [Re-
- member] 193
- Ludmila Țonceva 137
- M**
- Maestrul Grecu, atât de sur-
prinzător 122
- Mihai Grecu 44,45
- Mihai Prepeliță 194
- Mihail Grecu 48, 221
- Mihail Grecu – poet al culori-
lor 107
- Mihail Grecu, un promotor al
noilor tendințe în
pictura contemporană din
Moldova 17
- Moisey Gamburd 46, 47, 148
- N**
- Nikolay Gutsu 217
- O**
- O cunună de lauri pe ruinele
realismului socialist 139
- O panoramă a Fenomenului
artistic 55
- O privire „de la distanță” asu-
pra artei plastice de acasă 149
- P**
- Particularitățile vieții artistice
din RSS Moldovenească în cea
de-a doua jumătate a anilor'
80 18

- Peisajul în pictura basarabeană 195
- Peisajul în pictura din Republica Moldova 12
- Peisajul urban în pictura din Republica Moldova secolelor XX–XXI 31, 36
- Pictura Adei Zevina 162
- Pictura Anei Baranovici (1906–2002) 28, 37
- Pictura lui Mihai Greco la Bacău 140
- Pictura RSSM în perioada presiunii ideologice (anii' 40) 7
- Pictura din RSSM în situația de criză (prima jumătate a anilor cincizeci) 9
- Pictura în contextul vieții artistice a Moldovei din prima jumătate a anilor 1990 19
- Pictura și grafca lui Leon Guțu 212
- Pictura și sculptura de șevalet în contextul vieții artistice din RSSM. Anii 1940–1954 (în baza colecțiilor MNAM) 21
- Portretul Elenei Bontea în peisajul picturii basarabene 150
- Portretul în creația Valentinei Rusu-Ciobanu 109
- Procesul artistic în Republica Moldova (1940-2000) : Pictură. Sculptură. Grafică 53
- R**
- Reflecții pe marginea creației tinerilor pictori 98
- Rezonanțele artei plastice occidentale în creația lui Mihail Greco 151
- Rolul criticii în procesul artistic al Moldovei 24, 32
- Rostirea esențelor 152
- S**
- Sculptorul Lev Averbuh 99
- Sculptura lui Ion Zderciuc – emoție și vigoare creativă 228
- Secretul pictorului 153
- Sobrietate, expresivitate 113
- Sur la peinture de Mihai Greco 8, 163
- T**
- Tendințe noi în pictura Moldovei în anii '70 – prima jumătate a anilor' 80 ai secolului XX 15
- Tradițiile artei populare în pictura din Moldova. Anii' 60 ai secolului XX 14
- U**
- Un debut la București 154
- Un pictor-portretist original 114
- Unele probleme ale studierii cre-

- ației lui Dmitri Sevastianov 20
 Universul creat de Elena Bontea 134
 Un pictor-poet: Mihai Grecu 141
- V**
- Valoarea în opoziție cu onorurile oficiale 157
 Valoarea netrecătoare a artei lui Mihail Grecu 222
 Valoarea picturii lui Mihai Grecu 158
 Vasile Dohotaru – un magician al luminii 196
 Viața artistică și pictura din RSSM (anii 1955-1963) 10
 Viața și opera lui Vasile Toma 183
 Victor Ivanov – 90 ani de la naștere 177
 Visăm albume de lux, vedem rafturi goale 142
- Z**
- Zinovie Sinița 172
- A**
- Ада Зевина 42, 43
 „Artelier” – пътеводител по изкуству 189
- B**
- Валентина Бахчеван.
 Дмитрий Пейчев 115
- Ваятель 102, 159
 Верность себе 138, 166
 В мире образов Сергея Сулина 175
 Вновь открытый мастер Дмитрий Севастьянов 216
 Воспеть свой край 116
 В поэтическом аспекте видения 123
 В поэтическом ключе 124
 Всегда неожиданный Греку 125
 Врата в душу художника 143
- Г**
- Генезис. Михай Греку 132
 Грани творчества Владимира Кантора 230
- Д**
- Движение чуткой души 167
 Декоративный рельеф 100
 Дмитрий Севастьянов : непонятный, но признанный 202
- Ж**
- Жажда жизни 184
 Живое дыхание искусства 178
 Живописец гармоничного мировосприятия Анна

- Баранович 226
Живопись Ады Зевиной: возвышенность и глубина 185
Живопись особого священника. Творчество Ады Зевиной
Живопись Михаила Греку – в Москве 133
Живопись Михаила Греку звучит как органная месса 164
Живопись Михаила Греку – „в одной системе с природой” 199
Жизнь и творчество Дмитрия Севастьянова 200
- З**
Земля и люди.
Республиканская выставка произведений художников Молдавии 119
- И**
Изобразительное искусство 203, 209
Изобразительное искусство Молдовы 208
Изобразительное искусство послевоенного периода.
Живопись 110
Изобразительное искусство Республики Молдова (живопись) 190
- Искусство Молдавской ССР.
Живопись 121
- К**
Картины, несущие радость 173
К вопросу о дифференциации портрета как жанра живописи 2
Критика в художественном процессе Молдавии (вторая половина XX - начало XI вв.) 27
Кувшин и статуя Венеры 174
- М**
Мартовский вернисаж Ады Зевиной 117
Мастера с трагической судьбой: Моисей Гамбурд и Дмитрий Севастьянов 218
Мелодия графики 179
Мир образов Елены Бонтя 135
Михаил Греку 39, 111
Молдавская школа современной пейзажной живописи 198
Молодость страны 118
Мужество – иметь свое мнение 160

- Н**
 Надежды и тревоги 128
 На полотне – жизнь 112
 Народная архитектура Молдавии 94
 Незабываемые встречи 33
 Несколько слов о творчестве Ады Зевиной 191
 Новые тенденции в развитии современной молдавской живописи '60–'70-х годов 3
- О**
 Обретение мастерства 186
 Отражение традиций народной культуры в произведениях живописцев Молдовы 206
- П**
 Певец бессарабского крестьянства 155
 Победа, оплаченная биографией 168, 213
 Полотна, спасённые от забвения 187
 Портрет в молдавской живописи (1940-1970-е годы) 1, 41
 Поэзия живописи.
 Городские пейзажи
 Людмилы Цончевой 126
 Поэзия цвета 101
 Поэма в красках 93
 Поэтическим слогом живописи. Творчество Людмилы Цончевой 127
 Претворение эстетических основ народного искусства в станковой живописи Молдовы второй половины XX – начала XXI вв 38
 Пристальный взгляд 192
 Процессы рождения образов в живописи Михаила Греку 224
 Пути к живительным истокам. Художники Молдавии 227
- С**
 С высоты птичьего полета. Московские и не только гуаши Евгении Гамбурд 220
 Свет полотна Людмилы Цончевой 225
 Своя интонация 128
 Сила страсти 169
 Сказ о родной земле 103
 Скульптура 95
 Сплав мысли и чувства 97
 Судьба живописца 204
 Судьбы двух живописцев 170

Biobibliografie

- Т**
Тайна рождения образа 188
Творческий путь К. С.
Кобизевой 108
Творчество художников
болгарского происхождения
210
Труд, достойный
восхищения 176
- У**
Утверждающая прекрасное
156
- Х**
Художественный процесс в
Республике Молдова (1940–
2000):
Живопись. Скульптура.
Графика 54
Художники Гагаузии 211,
214
- Ч**
Через тернии к звездам 161
- Э**
Экзамен на творческую
зрелость. Скульптура на
юбилейной выставке 96
Эстетические эффекты
Сергея Сулина 215

INDEX DE EDIȚII PERIODICE BIBLIOGRAFIATE

Akademios	коллекционирования и
ARS Longa	искусства
Atelier : Arte plastice, Arhitec- tură, Design	Архитектура. Строительство. Дизайн
Basarabia	Вечерний Кишинев
Chișinău. Gazeta de seară	Декоративное искусство
Chișinăul de seară	Дружба народов
Columna	Искусство
Contrafort	Искусство Евразии
Cultura	Кодры
Deșteptare (Bacău)	Кругозор
Dilema	Международный научный исторический журнал
Femeia Moldovei	Молдавские ведомости
Glasul națiunii	Наш голос
Kitej-grad (România)	Независимая Молдова
Lanterna magică	Русское слово
Literatura și arta	Собрание. Искусство и культура
Moldova	Советская Молдавия
Nistru	Советское искусствознание
Orizontul	Столица
Panoramic ART	Творчество
Știința	Экономическое обозрение
Tinerimea Moldovei	
Tyragetia	
Zorile (Suceava)	
Антиквариат. Предметы	

FILE DE ALBUM

**Feaktista Pavlovna Leontieva,
mama Zoi, 1900**

**Zoia Panteleimonovna Igumnova,
mama Ludmilei, anii 1920**

**Anatolii Ivanovici Eismont, tata
Ludmilei, anii 1920**

Familia Leontiev, 1901

Ludmila. Chișinău, 1951

Ludmila. Leningrad, 1959

**Cu Elena Bontea și Vasilie Toma
în curtea Muzeului de Artă, 1958**

**Lângă casa părintească,
Chișinău, 1962**

Studenti la Institutul "I.E. Repin", 1 mai 1959

Cu prietenii la odihnă după examen, 1961

Cu Vasile Toma, Leningrad, 1962

Lângă atelierul lui Mihail Greuc, 1973

În vizita la Narimanbekov. (de la stanga) L. Toma, V. Rusu-Ciobanu, G. Sainciuc, M. Petric, I. Vieru, T. Narimanbekov, Bacu, 1965

În atelierul lui Mihail Grecu cu Ludmila Țonceva, aprilie 1986

L. Toma cu un grup de artiști plastici în fața clădirii „Societății bibliofililor”, Chișinău, decembrie, 1986

Deschiderea expoziției de artă plastică a artiștilor plastici din RM, Iași, 1992

În atelierul sculptorului R. Manevici (la dreapta), împreună cu M. Gamburd și arhitectul S. Șoihet, decembrie, 1993

La o expoziție de artă plastică din RM, București 1993

**După deschiderea expoziției de arta plastică a artiștilor bulgari
din RM, Chișinău, 1994**

Împreună cu sculptorul Brunhilda Epelbaum-Marcenco, 1998

**Împreună cu Miriam Gamburd și Nicolae Halippa
(tabloul lui Moisei Gamburd), București, aprilie, 1996**

Absolvenții Colegiului „A. Plămădeală” cu profesorii: L.Toma și B.Colomeeț, 1996

Deschiderea expoziției: Anei Baranovici și Dimitrie Sevastianov, Chișinău, 1997

Cu Miriam Gamburd, Ierusalim, decembrie 1998

La o prezentare de carte „Moisei Gamburd”, Chișinău, 1999

O întâlnire cu Ada Zevin și David Goberman, 2000

**După o conferință împreună cu colegii din Academia de Științe a
Moldovei, 2001**

Deschiderea expoziției Adei Zevin în incinta casei Organizației Națiunilor Unite, Chișinău, 2001

În vizită la dr.Valerii Grișkov, prieten din anii de studenție, Sankt-Petersburg, ianuarie, 2001

În atelierul Eugeniei Iftodi, București, aprilie 2001

Deschiderea expoziției artiștilor plastici: Moisei și Eugenia Gamburd, MNAM, Chișinău, 2003

În vizită la pictorul Nicolae Guțu, București, 2004

București, Muzeul „Zambaccian”, împreună cu custodele muzeului și tabloul lui Dm. Sevastianov, 2004

**Cu criticul de artă Tudor Braga la deschiderea expoziției:
„Русская ветвь изобразительного древа Молдовы”
CE „C. Brâncuși”, 2005**

**După decernarea Premiului „Moisei Gamburd”, cu
ficia Veronica, 6 octombrie, 2004**

**Secvențe de la omagierea dr. L. Toma, în cadrul mesei rotunde:
„Rolul criticii în viața artistică”, 23 aprilie 2009**

La o expoziție în Galeria de Arte Plastice, Comrat, 2009

**Cu ziaristii din Suceava: T. Timofeiov și D. Cernica la
Mănăstirea Humor, aprilie 2010**

**În vizită la pictorița Dany Madlen-Zernescu (în centru) cu
alți pictori din RM: E. Ajder (la stânga) și M. Cheptenaru (la
dreapta), Bacău, octombrie, 2009**

**G. Jalbă, T. Stăvilă, L.Toma și E. Romanescu la lansarea cărții
Dimitrie Sevastianov, MNAM, 5 iunie 2012**

**Secvențe de la omagierea dr. L.Toma în cadrul unei mese rotunde,
3 aprilie, 2014**

Lansarea cărții *Dimitrie Sevastianov*, or. Suceava, mai 2014

Cu pictorul *Mihail Prepelită*, București, mai, 2014

Cu pictorii din Suceava, mai 2014

**Deschiderea expoziției de grup ale artiștilor plastici: E.Romanescu,
C. Movileanu și E. Robu, în CE ”C. Brâncuși”, 22 iulie, 2015**

**Cu colegii de la Școala Doctorală „Științe Umaniste” AȘM,
septembrie, 2016**

**Înmânarea Premiului Național artistelor plastice: dr. Eleonora Brigalda
și Ludmila Toma. Chișinău, 27 august 2015**

Deschiderea expoziției omagiale „100 de ani de la nașterea lui Mihail Grecu”, 22 noiembrie, 2016

Lansarea monografiei autoarei Ludmila Toma „Procesul artistic în R. Moldova (1940-2000): pictură, sculptură și grafică”, 2019

Autoarea Ludmila Toma după lansarea cărții, 12 februarie, 2019

Cu fiica Veronica în familia nepoatei Anastasia, cu soacra ei Ana, 24 martie, 2019

CUPRINS

ARGUMENT	3
Eleonora BRIGALDA. LUDMILA TOMA – PERSPICACE EXPLORATOARE A CREAȚIEI ARTISTICE AUTOHTONE ȘI A TIMPULUI ÎN CARE TRĂIEȘTE.....	7
Ludmila TOMA. ROLUL CRITICII ÎN PROCESUL ARTISTIC AL MOLDOVEI	10
Liliana CONDRATICOVA. PORTRETUL CRITICULUI DE ARTĂ ȘI AL OMULUI DE ȘTIINȚĂ	24
Ana MARIAN. LUDMILA TOMA ȘI ROLUL CRITICII ÎN VIAȚA ARTISTICĂ	31
Надежда ЯНВАРЕВА. ОЧАРОВАННАЯ ДУША.....	34
TABEL CRONOLOGIC	40
CAPITOLUL I	44
OPERA	44
CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE ÎN DOMENIUL ARTELOR PLASTICE	44
REZUMATELE COMUNICĂRILOR CONFERINȚELOR ȘTIINȚIFICE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE....	50
MONOGRAFII	51
RECENZII	51
CONSULTANT ȘTIINȚIFIC.....	54
EDIȚII ÎNGRIJITE, COORDONATE ȘI PREFERATE DE LUDMILA TOMA	54
ARTICOLE, CONSEMĂRI DIN CULEGERI ȘI PUBLICAȚII PERIODICE	58

CAPITOLUL II.....	77
VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUDMILEI TOMA	77
BIBLIOGRAFII	77
ENCICLOPEDII, DICȚIONARE, GHIDURI	77
INTERVIURI, DIALOGURI, ARTICOLE, APRECIERI, SURSE WEB DESPRE LUDMILA TOMA.....	78
RESURSE EXTERNE.....	86
FILMOGRAFIE.....	89
EMISIUNI CU PARTICIPAREA LUDMILEI TOMA DIN FONDURILE TV MOLDOVA 1.....	89
MOMENT POETIC.....	91
INDEX ALFABETIC DE NUME	114
INDEX ALFABETIC DE TITLURI	118
INDEX DE EDIȚII PERIODICE BIBLIOGRAFIATE.....	125
FILE DE ALBUM.....	126

LUDMILA TOMA

Biobibliografie

Bun de tipar: 19.11.2019

Coli de tipar: 9,5

Tiraj: 50 ex.

Tiparul sub comanda nr. 25,
executat la F.P.C. Primex-Com S.R.L.